КУТУБХОНАСИ
Тадқиқотлар институти

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 1996 йил, 23 апрел | 16(45)- сон

ФРАНСИЯ ИСЛОМ КАРИМОВНИ ҚУТЛАМОҚДА

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ 21 АПРЕЛДА ФРАНСИЯГА РАСМИЙ ТАШРИФИ БОШЛАНДИ. ПРЕЗИДЕНТ ПАРИЖДА «ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА ФАН, МАДАНИЯТ ВА МАОРИФНИНГ ГУЛЛАБЯШНАШИ» ШИОРИ ОСТИДА ЎТАДИГАН ЎЗБЕКИСТОН ҲАФТАЛИГИДА ИШТИРОК ЭТАДИ. ФРАНСИЯ ДАВЛАТИНИНГ АТОҚЛИ РАҲБАРЛАРИ, СИЁСИЙ АРБОБЛАРИ, ИШБИЛАРМОНЛАРИ, САВДО-САНОАТ ДОИРАЛАРИ, ЗИЁЛИЛАРИ, МАДАНИЯТ НАМОЯНДАЛАРИ БИЛАН УЧРАШАДИ. ФРАНСИЯДА ЎЗБЕКИСТОН КУНЛАРИ МИЛЛИЙ МАДАНИЯТИМИЗ, ХАЛҚАРО АЛОҚАЛАРИМИЗ ТАРИХИДА ЎЗИГА ХОС БУРИЛИШ НУҚТАСИ БЎЛАДИ. У ДУНЁДА БИЗНИНГ МАДАНИЙ, СИЁСИЙ, ИҚТИСОДИЙ МУНОСАБАТЛАРДА ЯНГИ ТАРИХИМИЗ БОШЛАНАЁТГАНИДАН, СИФАТ, САВИЯ ЖИҲАТИДАН ТАМОМИЛА ЯНГИ МАРРАЛАРГА КЎТАРИЛАЁТГАНИМИЗДАН ДАРАК БЕРАДИ.

ХАЛҚ ВА ДАВЛАТ МАНФААТЛАРИНИ ИФОДАЛАБ

25 АПРЕЛДА ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ МАЖЛИСИНИНГ БЕШИНЧИ СЕССИЯСИ ИШ БОШЛАЙДИ.

Кўппартиявийлик асосида ташкил топган янги хилдаги парламентимиз — Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси ўз фаолиятининг биринчи йилини муваффақият билан бошлаб, ижтимоий турмушимизга жуда кўп муҳим янгиликлар олиб кирди — жамият ва халқнинг ҳаётини жаҳоннинг энг юксак мезонлари асосида тартиб-низомга соладиган, яшаш учун қулайлик, осонлик ва демак, фаровонлик бағишлайдиган қонунлар қабул қилди. Ўтган бир йил ичида Олий Мажлиснинг тўрт сессиясида 23 та қонун ва 143 қарор ҳаётга йўлланма олди. Республика раҳбари Олий Мажлиснинг биринчи сессиясида сўзлаган нутқида давлатимизнинг мустақиллик йўлини ҳар томонлама таҳлил қилиб берди ва «Ўзбекистон янги аср бошида» деган узоқ муддатга мўлжалланган дастурни қонунлар воситасида таъминлашдек улкан вазифани қўйди. Бундай улуғ дастур яратишга мамлакатнинг ҳамма асослари етарли.

Олий Мажлис томонидан Меҳнат кодекси ва Фуқаролик кодекси биринчи қисмининг қабул қилиниши Ўзбекистоннинг демократик тараққиёт йўлидан шитоб билан илгарилаб бориши учун ғоятда муҳим аҳамиятга эга қадам бўлди. Чунки бу кодексларнинг марказида истиқлол шароитида яшаётган инсон, унинг ҳақ-ҳуқуқлари, эркинликлари, ранг-баранг манфаатлари ва уларни ҳимоя қилиш турибди.

Янги бошланадиган Олий Мажлис сессиясида Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг иккинчи қисмининг лойиҳаси муҳокамага қўйилади. Бу лойиҳа жуда улкан меҳнат самараси бўлиб, барча ҳақ-ҳуқуқларимизнинг ажойиб ва пухта низомидир.

Олий Мажлис қонунлар яратиш борасида ҳеч бир муболағасиз жаҳоннинг энг илғор стандартлари даражаси ва савиясида иш олиб бормоқда. Бўлажак бешинчи сессияда яна «Эркин иқтисодий зоналар тўғрисидаги Ўзбекистон Республикасининг қонуни», «Банклар ва банк фаолияти тўғрисида», «Ўзбекистон Республикасида депутатни чақириб олиш тартиби тўғрисида», «Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида», «Аксиядор жамиятлар ва аксиядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида», «Қимматли қоғозлар бозорининг фаолият кўрсатиш механизми тўғрисида» сингари қонун лойиҳалари, «Ўзбекистон Республикаси табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси тўғрисида» низом лойиҳаси муҳокама қилинади. Халқаро ишларимиз ва мамлакат ички ҳаётига дахлдор зарур қарорлар қабул қилиш мўлжалланади.

Бу қонунлар ва қарорлар жуда катта ижодий-илмий-тадқиқий меҳнатларнинг ёрқин самарасидир. Уларнинг қабул қилиниши Ўзбекистон миллий мустақиллигининг асосларини янада мустаҳкамлайди. Мамлакатимизнинг халқаро обрў-ишончини таъминлайди.

ВИЛОЯТ ПАРТИЯ ТАШКИЛОТЛАРИДА

ЖИЗЗАХ

Яқинда Жиззах вилоятида Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси вилоят ташкилотининг туман, шаҳар партия ташкилотлари ҳайъати раислари ва ўринбосарларининг семинар-кенгаши бўлиб ўтди. Семинарга вилоятдаги туман, шаҳар ҳокимларининг ўринбосарлари ҳам таклиф этилди. Йиғилишни вилоят ҳокимининг ўринбосари Ш. Б. Чилғашев очди. Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий ҳайъатининг ўринбосари Т. Тошлонов партия ташкилотининг Марказий ҳайъати олиб бораётган ишлар ҳақида ахборот берди. Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси юртбошимиз Ислом Каримов томонидан республикамизнинг буюк келажагини таъминлаш йўлида юритаётган ички ва ташқи сиёсатни тўла қўллаб-қувватлайди. Барча вилоят ва туман ташкилотлари шу йўлда ғайрат билан партиявий ишларни олиб борадилар.

Вилоят партия ташкилоти ҳайъати раиси У. Носиров ва унинг ўринбосари У. Одилов туман, шаҳар партия ташкилотларининг ишлари тўғрисида сўзладилар.

БУХОРО

Бухоро вилоятининг барча туманларида партия ташкилотлари тузиб бўлинди. Вилоят партия ташкилоти бино ва алоқа воситаси билан таъминланади, унинг ўз ҳисоб рақами очилган. Ҳозирги вақтда вилоятнинг Жондор туман партия ташкилоти ҳайъатига Убайдулло Набиев, Қоракўлда Тўхтамурод Жумаев, Олот туманида Ҳайдарали Бозоров, Ғиждувонда Валижон Жумаев, Ромитонда Мурожон Ҳожиев, Коғон шаҳрида Шаҳодат Мунирова, Шофирконда Райимжон Саломов, Вобкентда Султон Яҳёев, Коғон туманида Раъно Вахтадова, Бухоро тумани ҳайъатида Омон Зарипов каби фаоллар раислик қилмоқдалар.

Яқинда Ўзбекистон МТ демократик партияси раисининг ўринбосари Т. Тошлонов Бухорода бўлганида, вилоят партия ташкилоти (ҳайъат раиси, профессор Тожи Қораев, ўринбосари Сафар Аҳмедов) олиб бораётган ишлар билан танишди. Партия ишларини жонлантириш билан боғлиқ режалар қараб чиқилди.

Т. ТОШПЎЛАТОВ

ФАСОҲАТЛИ ТУРКИСТОН

Германия. Штутгарт. Кўргазма

Бу улуғвор китоб Германияда босилган. Муқова худди асл ўзбек атласидай ранго-ранг жило таратиб товланади. Алвон безаклар устига оқ ҳарфлар билан немис тилида сарлавҳа битилган.

Маъноси шундай: «Улуғ ипак йўли ворислари. Ўзбекистон».

Ушбу китоб Ўзбекистон республикаси Президенти Ислом Каримовнинг «Ипак йўли ворислари. Ўзбекистон» кўргазмасининг очилишига бағишланган сўзлари билан бошланади. Президент ёзади:

«Қадрли дўстлар!

«Буюк ипак йўли» кўргазмасининг Штутгартда очилиши куни ушбу кўргазма зиёратчиларини чин юракдан табриклайман.

Бу тадбирнинг ўтказилиши мамлакатларимиз халқларининг бир-бирларини янада яхшироқ билмоқларига хизмат қилажагига ишончим комил. Ўзбекистон — Марказий Осиёнинг энг қадимий давлатларидан биридир. У узоқ асрли тарихга эга.

Ўзбекистон ерларидан узоқ асрлар давомида ўтган Буюк ипак йўли Хитой, Ҳиндистон, Яқин Шарқ ва Оврўпонинг буюк маданиятлари бир-бири билан учрашган ва қоришиб кетган бир жой бўлган. Бу ерларда яшаган қадимий халқлар бу маданиятларнинг улуғ муваффақиятларини бирлаштирганлар ва ўзларининг гўзалликда мислсиз бўлган маданиятларини яратганлар. Бу ерларда вужудга келган олимлар ва мутафаккирларнинг кашфиётлари жаҳон фани ва маданияти тарихига олтин ҳарфлар билан ёзилгандир. Самарқанд, Бухоро ва Хиванинг меъморчилик ёдгорликлари ўзининг буюклиги ва такомили билан ҳамон бутун дунёни ҳайратда қолдиради.

Мустақилликка эришув маданиятимизнинг манбаъларига қайтмоқ имконини берди. Биз улардан жамиятни чуқур қайта қурув ишида куч ва ғайрат оламиз.

Шарқ ва Ғарб ўртасида иқтисодий ва маданий кўприк бўлмиш Буюк ипак йўлини тиклаш тўғрисидаги улуғвор лойиҳанинг амалга оширилиши ҳам ана шу ишда бизга кўмакдошдир.

Қўлёзмалар, жез, ганж, чинни ва фил суягидан ясалган ашёлар ушбу музей тоқларида намойиш этилган. Улар халқимизнинг ўзига хос маданияти ва тарихи билан бевосита яқинлашув имконини берадилар.

Умидворманки, бу сизларга бизни яхшироқ билмоққа ёрдам беради, ўзбек-герман ҳамкорлигини келажакда янада ривожлантирмоққа, ўзаро фойдали алоқаларни мустаҳкамламоққа шароит яратади, Ўзбекистон ва Германия халқлари ўртасидаги алоқаларни янада яхшилашнинг янги йўлларини очиб беради.

Фурсатдан фойдаланиб, ушбу гўзал кўргазмани уюштирган зотларга самимий миннатдорлигимни изҳор этаман.

Кўргазма қатнашчиларига, Штутгарт аҳолисига ва бутун немис халқига бахт-саодат ва гуллаб яшнаган ҳаёт тилайман.

ИСЛОМ КАРИМОВ, ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ
ТОШКЕНТ ш., 26 ИЮН, 1995".

Давоми учинчи бетда

ОНА ЮРТИМ, ГЎЗАЛСАН

Она юртим, гўзалсан,
Мен севдим ошиқона,
Сен ҳам бағрингга олдинг,
Гўёки маъшуқона.
Гўзал чаман боғларинг,
Ҳурилиқо қизларинг,
Кўзларим қамаштирар,
Қараб қўйса мастона.
Мен бағрингда улғайдим,
Санъат илмини олдим,
Ғайратим, иқтидорим,
Бердим оҳанг томона.
Соз бўлди, ижод бўлди,
Машқлар хулосасидан,
Ижод ҳам равон бўлди,
Билимлар тома-тома.
Созни қўлдан қўймасдим,
Машқ заҳматин билмасдим,
Зар олмадим, илм олдим,
Сайфихон, дона-дона.
Она юртим, гўзалсан,
Мен севдим ошиқона,
Сен ҳам бағрингга олдинг,
Гўёки маъшуқона.

Сайфи ЖАЛИЛ

Булбулларга жўр бўлади созимиз,
Кўнгилларга кўр бўлар овозимиз...

ҲА, ЎЗ ҚЎЛИМИЗ БИЛАН ҚУРАМИЗ!

Дунёда қабиҳликлар жуда кўп. Баъзи қабиҳликлар узоқ давом этган ва тарихнинг жиркани саҳифаларидан жой олган. Масалан, фашизмнинг қабиҳликлари ва шўролар тузуми давридаги қабиҳликлар. Мен бу тузумнинг бутун қабиҳликларини бошимдан кечирганман. Бутун бойлигимиз талон-тарож қилингани, ташиб олиб кетилгани, 70 йилдан ортиқ «ҳар кимнинг қобилиятига яраша, ҳар кимнинг эҳтиёжига яраша» шиори остида алданганимиз эсимиздан чиқмайди.

30-йилларда дўконларга патент бериш жорий бўлган. Кўп қатори менинг дадам Абдуллажон Мақсудҳожи ўғиллари ҳам 1930 йилда патент олиб, туз сотганлар. Савдолари юришмай давлатдан 500 сўм қарздор бўлиб қолганлар. Битта миршаб, маҳалла қўмита раиси ва молия ходими кечаси девордан ошиб тушиб [illegible]миздаги бор нарсани хатлаб, [illegible]равага юклаб олиб кетган. Дадам уйда йўқ эдилар (улар қочиб юрганлар). Онам ҳар куни биз ёш гўдакларни етаклаб, ижроқўмга борардилар, кечгача оч ўлтириб, ҳақоратлар эшитиб, йиғлаб уйга келардилар. Нарсаларни бозорда кимошди қилиб юборишган. Онам уч бола билан очлик ва қайғу-ғамда йигирма беш ёшларида вафот этганлар. Уч гўдак етимлар қандай азоб-уқубатларни бошдан кечирмадик. Шўро тузумини қўмсаганлар айтсинлар: қайси тузумда шундай қонун бўлган? Давлатдан бировнинг қарзи бўлса, суд ҳукмидан кейингина ундириб олинади. Бобомнинг саккиз сўтих ҳовли, уй-жойлари бўлган. Шуни тортиб олиб, шўролар у кишини ҳақсиз қилган. Душанбега қочиб кетиб қулоқ бўлишдан қутулганлар. Қулоқ қилиш байроғи остида неча минг ўзбекнинг ёстиғи қуриди, еридан, мулки, диёридан дарбадар қилиниб, Украина ва бошқа жойларда ҳалок бўлиб кетди. Бу қайси тузумда бўлган? Дунё тарихида ҳеч қайси тузум ўз халқини шўро давридагидай хор-зор қилмаган. 1933 йилдаги қимматчиликда одамлар кунжара, супурги уруғини нон қилиб еб, кўчаларда тап-тап йиқилиб ўлганини кўзим билан кўрганман. Нон олиш учун кечқурундан магазин олдига чиқиб навбатга турардик. Деҳқонлар колхозда йил бўйи ишлаб, бир сўм олмас эди. Колхоз даромади ҳар хўжаликка солинадиган гўшт, туз, заём, мажбурий суғурта кабиларга давлат томонидан ўмариб қолинарди.

Тилимиз ҳалокат ёқасида, динимиз оёқ-ости қилинган, масжиду мадрасалар вайрон этилган. Жаноза ўқитиш, мотам бор жойда Қуръон ўқиш, маъракалар қилиш ман этилган. Бир мулла жанозага ўтса, 10-15 минг сўм жарима-солиқ солинарди. Менинг уйимда беш нафар қария намоз ўқигани учун 1956 йилда Наманган педбилим юртидан ишдан бўшатишган. Бу қайси бир тузумда бўлган? Дунё пайдо бўлибдики, инсон даҳрий бўла олмаган, худосиз, унинг эътиқодисиз яшай олмаган.

Собиқ СССРни тиклаш ҳақидаги васвасалар қабоҳатнинг ўзи. Ёш жумҳуриятлар халқи энди ёруғ дунёни кўрмоқда. Ўзлигини таниб, истиқлол йўлидан бормоқда. У жумҳуриятлар Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тенг ҳуқуқли аъзолари. Ўзбекистон ҳаққоний, порлоқ, истиқболли йўлни танлаб олди. Ҳозир ўзбекни бутун жаҳон танимоқда ва биздаги қўлга киритилган ютуқларни тан олмоқда. Коммунист жаноблар, ҳар қанча куч-ғайратингиз бўлса, ўз диёрингиз Россиянинг фаровонлиги учун, уни бухронлар ботқоғидан олиб чиқиш учун сарфлангиз. Энди «иттифоқчи республикаларда» яна ҳукмронлик қилишни, энг яхши мақомларни эгаллаш, бойликларини тасарруф этишдек ширин ҳукмронлик кунларини орзу қилмай қўя қолинг. Россиядек мустақил давлат Думасида туриб сизларга дахли бўлмаган мустақил давлатларни тақдирини белгилаш ўта кетган ахлоқсизлик, қабоҳат эмасми? Дунёдаги қайси бир буюк давлат бошқа халқлар тақдирини белгилашга ўзини ҳақли деб билган?

Республикамиз Президенти Ислом Каримов олиб бораётган сиёсий йўлни озодлик, мустақиллик, демократия йўлини халқимиз муқаддас деб билади. Бу йўлдан оғишмай илгарилаб бораверади.

Исматулла АБДУЛЛАЕВ, профессор

ОВРЎПО ХАЛОСКОРИГА ЭҲТИРОМ

Фарангистон ҳақида кўп ёзиш мумкин. Айтайлик, Совет мафкураси бўралатиб сўкиб юрган замонларда ҳам у ерда Соҳибқироннинг олтин ҳайкали қад кериб турарди. Ҳайкал пойдеворида у эмас, бу эмас, нақ «Оврўпо халоскорига» деган битик бор эди. Улуғ мусаввир Рембрандт эса XVII асрдаёқ Амир Темур сиймосини яратиб улгурганди.

Мана, хўп ажойиб замонлар келди, тарихимиз қадр топди. Франсия эса бу борада яна бизга ибрат бўларли ташаббус кўрсатди. Бундан тўққиз йил муқаддам «Темурийлар тарихи ва маданиятини ўрганиш ҳамда француз-ўзбек маданий алоқалари ассотсиатсияси» иш бошлаган бўлса, ушбу жамият 1989 йилдан «Темурий» номли рангли мунтазам журнал ҳам чиқариб келмоқда.

Шунинг учун ҳам ушбу ҳафта Парижда, ЮНЕСКО қароргоҳида соҳибқирон Амир Темур ҳазратлари таваллудининг 660 йиллигига бағишлаб «Темурийлар даврида фан, маданият ва таълимнинг гуллаб-яшнаши» мавзуида тадбир ўтказилаётгани қонуний бир ҳол.

Ушбу тадбир доирасида, 22-27 апрел кунлари маҳобатли Париж Ўзбекистон нафаси билан яшайди деб айтиш мумкин. Темурийлар даври ҳақида ҳикоя қилувчи бой кўргазма намойиш этилиши билан бир қаторда олимларимиз маърузалар ўқийдилар, хонанда ва созандаларимиз концертлар қўйиб берадилар.

Турли нашриётларимиз ўзбек, рус, инглиз, француз, форс тилларида буюк бобокалонимизнинг юбилейига атаб тайёрлаган қоғоз-тасвир, тақвим, суратчалар ҳамда китоблар ҳам кўргазмадан муносиб ўрин олади.

КОМИЛ ИНСОНГА ЭҲТИЁЖ

Дунё адабиётига бошига қалпоғини қўндириб Айтматов кириб келди. Дунё Тўлғонойни таниди, дунё Гулсарини таниди.

Дунё қирғиз халқини таниди...

Истеъдод — катта куч. Имкон туғилса, биргина истеъдод соҳиби ўз салоҳияти ила Ватанини, халқини оламга танитади. Шу боис ҳам ҳеч бир юртнинг сиймолари истеъдодлари қадар юқори баҳоланмайдилар.

Бизда ёш истеъдодларни қўлловчи Улуғбек номидаги жамғарма фаолият кўрсатиб келмоқда. Бизда «Истеъдод», «Ижодкор» жамғармалари бор эди, улар яқинда Маданият жамғармаси билан бирлашиб, «Олтин мерос» жамғармасини ташкил этдилар.

Жамғармалар сон билан ўлчанмайди, албатта. Бироқ уларнинг ҳар бири ҳеч бўлмаса битта ҳақиқий истеъдодни қашф этишса, ўшал бебаҳо бойликнинг ривожланиши учун шарт-шароит яратиб беришса борми, шаксиз, зиммаларидаги энг асосий вазифани бажарган бўлардилар. Илло, ҳам кўҳна, ҳам мудом замонавий бўлган бир ҳикмат бор: истеъдодларга ёрдам бериш керак, истеъдодсизлар эса ўз йўлларини ўзлари топиб кетаверадилар.

Элимизнинг қирқ фоиздан кўпроқ нуфузини ёшлар ташкил қилади. Бу катта куч. Бизнинг эртанги кунимиз шу кучнинг қўлида. Буюк давлатни эса комил инсонларгина қурадилар...

Куни кеча матбуотда Ўзбекистон ёшларининг «Камолот» жамғармасини ташкил этиш тўғрисида Республикамиз Президентининг Фармони эълон қилинди.

Жамғарманинг фаолият доираси кенг. У ёшларни ижтимоий муҳофаза қилишда иштирок этишдан тортиб истеъдодли ёшларни қўллаб-қувватлашгача қамраб олади.

Хуллас, эзгу ниятлар билан яна бир жамғарма дунёга келди. Биз унинг комил инсонлар мактаби бўлиб қолишига умид билдирамиз.

Г.Муродалиева

● «МТ»: воқеалар, хабарлар

БИРЛАШГАН ЎЗАР

Ўтган ҳафта Тошкентда Республика маҳсулот ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар палатасининг таъсис қурултойи бўлиб ўтди.

Қурултойда жумҳуриятимизнинг турли бурчакларидан уч юзга яқин вакиллар иштирок этишди.

Маълумки, бир қатор ривожланган давлатларда асосий ишлаб чиқариш ўрта ва кичик бизнес зиммасида бўлади. Бизда ҳам, замон, хусусан бозор талабидан келиб чиқилган ҳолда, гигант, баҳайбат завод-фабрикалардан воз кечилиб, кичик-кичик, бошқаришга қулай, эҳтиёж катта молларни тез ўзлаштириб олишга мўлжалланган корхоналар ишга тушмоқда. Бунинг устига, яна ўша ривожланган мамлакатларда аҳолининг атиги тўрт-беш фоизи қишлоқ хўжалигида банд эканини ҳисобга олсак (бизда бу кўрсаткич олтмишдан ошади), кичик, ўрта ва хусусий корхоналар ташкил этишниг, уларнинг самарали фаолият кўрсатишини таъминлашнинг аҳамияти нечоғлик катта экани ўз-ўзидан аён бўлади-қолади.

Янги палата айнан ушбу мақсадлар учун тузилган. Унинг раиси этиб таниқли иқтисодчи олим Анвар Йўлдошев сайланди.

Амалий кўмак қоғозларда қолиб кетмаслиги учун палата учун махсус жамғарма ташкил этилди ва унга ҳукуматимиз томонидан 150 миллион сўм ажратилди.

«ОЗОДЛИК» ОЗОД ЮРТДА

12 апрел куни Президентимиз Ислом Каримов Тошкентдаги дипломатик корпус вакиллари, Республика ҳамда хориж журналистлари билан учрашганда оммавий ахборот воситалари хусусида тўхталиб, жумладан, қуйидаги фикрларни билдирди: «Биз дунёга юз очдик деганда қилишимиз керак бўлган ишларнинг нари борса ярмини тасаввур этамиз, холос. Ваҳоланки, биз бизнесменларга, молия, тижорат тизимларига, хорижий компанияларга эмас, аввало Ғарб матбуотига юз буришимиз, чет эллик мухбирлар ва Ғарб оммавий ахборот воситалари вакилларига газеталаримиз саҳифаларидан кенг ўрин беришимиз керак».

Ўтган ҳафта Тошкентда жаҳоннинг 23 тилида эшиттиришлар олиб борадиган Американинг «Озод Европа» ва «Озодлик» радиоси ваколатхонаси очилгани ҳам республикамиз жаҳон оммавий ахборот воситалари тажрибасини янада чуқурроқ ўрганиш учун катта қадам ташлаганини кўрсатиб турибди.

Б.Пирнафасов

ТОЛИБНИНГ АТИРГУЛИ

Самарқанд дорилфунуни ўз фаолиятининг 70 йиллигини нишонлаш арафасида. Шу кунларда СамДУ филология маркази ўзбек филологияси бўлимининг 5-курс толиби Уйғун Рўзиев устозлари ва талабаларга «Атиргул» номли рўмон ёзиб тақдим этди.

Илгари Уйғун Рўзиев профессор Нуриддин Шукуровнинг назарига тушиб, олимнинг сўз бошиси билан «Умрингизга умр қўшилсин» деб номланган шеърлар ва ҳикоялар тўплами эълон қилган эди. Бугун эса у ўсмирлар ҳаёти тасвирланган саргузашт романини битирди.

Яқинда «Шалола» ёш ижодкорлар клуби аъзолари рўмон қўлёзмаси билан танишдилар. Рўмон қизиқарли баҳс-мунозараларга сабаб бўлди. Профессор Сайдулла Мирзаев, Исроил Мирзаев, Хотам Умуров ва сўзга чиққан талабалар асарнинг ютуқ ва камчиликлари хусусида атрофлича фикр юритдилар. Асарнинг замонавий руҳини кучайтириш зарурати борлигини таъкидладилар.

Шавкат СОРИЕВ.

МАЪНАВИЯТ ФАОЛИЯТДА

Ўзбекистон Республикаси Конституциясига фуқароларнинг халқимиз тарихини ҳурмат қилиш, эъзозлаш, унинг қадр-қимматини асраб-авайлаш мажбурлиги ҳақидаги қоида киритилган (49-модда). Бу жуда чуқур сиёсий, ижтимоий ва маънавий аҳамиятга эга. Бу маънавий масъуллик-инсоний муқаддас бурчимиз. Маънавий масъуллик ҳар бир шахснинг фаолиятига дахлдор эканлиги қонун йўли билан асосланган. Демак, ҳар бир инсон ўзининг жамиятдаги ҳақ-ҳуқуқларини билиши ва уни талаб қилиш билан чегараланиб қолмай, бурчи, мажбурияти, ўз ва Ватани олдидаги масъулиятини ҳам унутмаслиги зарур. Бу улуғ инсоний фазилатдир. Уни таркиб топтириш учун халқимиз маънавий-руҳий қиёфасини юксак даражага кўтариш керак. Бунга эришмасдан туриб жамият тараққиётини таъминлаш мумкин эмас. Тараққиёт эса маънавий баркамол кишиларнинг амалий фаолиятида ўз ифодасини топади. Демак, жамият-инсоният-маънавият-тараққиёт тушунчаларининг муштарак ривожланиши талаб этиляпти. Юртбошимиз таъкидлаганидек, «Агар инсон ўзини халқининг бир зарраси деб сезгандагина у ҳақда ўйлаб, меҳнат қилиб яшагандагина маънавият билан туташади.» Кўриниб турибдики, маънавият инсон ҳаётидаги барча масалалар билан узвий боғлиқ. Зеро, инсон маънавияти қанчалик етук бўлса, давлат ва халқ шунчалик қудратли бўлади.

Лекин, ана шундай баркамолликка қандай қилиб эришамиз? Ҳамма гап шунда.Баъзи одамлар негадир кўпроқ молу дунё орттиришга берилиб кетаётгандай. Лекин бу юзаки қараганда, шундай. Аслида ҳамма ҳаракатга тушиб қолди. Энди давлат берса еймиан деб ўтириш йўқ. Ҳаёт, давр тақазоси. Ўтиш даври. Қолаверса, ҳар биримиз ақл билан иш кўриб, бўлаётган воқеаларни, бошқа жойлардаги беқарорлик, нохушликларни таҳлил қилиб, кузатиб, тўғри хулоса чиқарайлик. «Шароит оғир» деймизу, ўтказилаётган катта-катта тўй-ҳашамлар, маъракалар, қурилаётган данғиллама ҳовлилар, чет эл маркасидаги кўплаб машиналар, қимматбаҳо тақинчоқлару, турли илгари тушга кирмаган либослар ҳозирги осойишталикдан, тўқчиликдан далолат эмасми? Нолийверган билан иш битмайди. Аксинча, ҳаракатдан турмушга баракат киради.

Тушунчалар турлича. Бозор иқтисодига ўтишни оммавий равишда бозорга чиқиб савдогарлик қилиш деб тушунадиганлар ҳам йўқ эмас. Бозор иқтисоди бу бутун мамлакат савдогар бўлсин деганимас, ахир. Қолаверса, савдогар бўлиш бошқа, «чайқовчилик», «олибсотарлик» бошқа. Чин савдога ҳам илм, меҳнат керак. Шоколад, печенье, сақич сотиб «тадбиркорлик» қилиб юрганлар ҳам бор. Улардан баъзилари гаплари бинойидек, беш-ўн одамга ақл ўргатади, инсофдан гапиради, халққа хизмат қилиш ҳақида панд-насиҳат қилади. Тўғри, бола-чақа боқиш, тирикчилик. Лекин бутун илмни, кучни ўткинчи икир-чикирларга эмас, жамият фойдасига ҳам сарфласак яхши бўлади. Масалан, шартнома билан тестга бола тайёрлаш, ўз мутахассислиги бўйича махсус хусусий мактаб очиш мумкин-ку. Бу йўл билан ҳам пул, ҳам обрў топса бўлади. Аслида республикамизнинг ишлаб чиқариш корхоналарида қанчадан-қанча маҳаллий кадрлар етишмайди. «Оз бўлса-да — етади, кўп бўлса-да — кетади», деган гап бор халқда. Тарихдан маълумки, мол-дунё ўткинчи шон-шуҳрат билан эмас, илм билан ва шу илмни яхшилик, халқ манфаати йўлида, жамият бахт-саодати йўлида сарфлаганлар улуғ саналган ва юксак маънавият соҳиби бўлишган.

«Илм ҳақиқий бойлик, ақл эса ҳамма нарсадан аълорокдир, (ўз навбатида) илм ундан (яъни ақлдан) афзалдир. Илм ва амалсиз тафаккур нокерак безакларга ўхшайди», деб ёзган эди XIV асрда яшаб ижод этган таниқли ахлоқшунос олим Мажид Хавофий. Буюк аждодларимиз юксак илм ва тафаккур намояндалари Амир Темур, Улуғбек, Навоий, Бобур ва Авлоний каби мутафаккирларимиз илмнинг нечоғли улуғлигини таърифлаб, уни бу дунёдаги ҳаётни тартибга солувчи асосий омил деб таъкидлаганлар.

Улар ўзларининг илму-идрокларини фаолиятларида намоён этиб, умумбашарий маданиятнинг хазинасини ноёб дурдоналар билан бойитдилар. Ҳозирги миллий давлатчилигимиз маданиятида улар илмининг буюклиги миллатимизнинг мустақиллик йўлини янада равшанроқ ёритиб турибди.

Аммо афсуски, ҳозирги кунда ҳали ҳам истиқлолнинг моҳиятини, миллий ғурурни, Ватан туйғусини, ахлоқий бурчни тўла англаб етмаган шахслар илмсизлиги оқибатида жамиятимизда айрим узилишлар, сусткашликлар учраб турибди.

Биргина маданият масаласини олайлик. Жойларда айрим раҳбарларнинг гапини эшитманг, икки сўзнинг бирида маънавиятимиз, қадриятларимиз тикланаяпти, дейди. Аслида илм-маърифат маскани бўлган кутубхоналар, музейлар, маданият ёдголиклари, болалар мусиқа мактаблари, маданият уйлари, истироҳат боғлари ачинарли аҳволда. Ҳатто айрим баҳоналар билан кутубхоналар ёпиб қўйилаяпти, улар ишига жиддий эътибор берилмаяпти. Самарқанд, Қашқадарё ва Хоразм вилоятлари сессияларида бу борада айтилган гаплар қолган вилоятларга ҳам тегишлидир. Маънавиятни қайта тикламасдан туриб маърифатсиз, илмсиз кишилар билан келажагимизни ярата олмаслигимиз ҳақидаги Президент И. Каримовнинг нутқидаги сўзларини келтирмоқчиман. «Биз бугун ўтиш даврининг қийинчиликларига қарамасдан, эртага ўрнимизга келадиган ёшлар, фарзандларимиз тўғрисида ўйлашимиз, уларнинг маънавий камолоти... тўғрисида қайғуришимиз керак».

Жойлардаги баъзи раҳбарлар маданият, санъатга ва таълим-тарбияга доир масалаларга кўпинча иккинчи даражали ишлар деб қарашмоқда. Бутун умри саркардаликда, жангу жадалда, сафарларда ўтган соҳибқирон Амир Темур шунча қийинчиликларга қарамасдан ҳали ҳам ўз салобати билан миллатимиз кўрки бўлиб турган Бибихоним, Кўксарой масжиди, Шоҳизинда мақбараси, Оқ сарой каби ўнлаб маҳобатли биноларни, боғларни, кўприкларни, карвонсаройларни, мактаблар, кутубхоналар, мадрасалар ва ҳаммомларни барпо қилди. 1941—45 йиллар уруши даврида Тошкент шаҳрида А. Навоий ва Муқимий театрларининг бинолари қурилди.

Биз ўша собиқ иттифоқ давридан қолган иллат «ҳаммаси яхши», «хўп бўлади, ака» («есть ака» дейиларди ўшанда) каби бетайин итоаткорликдан воз кечишимиз керак. Иккинчидан, қуруқ ёлғон кимга керак. Ахир мана, мустақилликнинг беш баҳорини қаршиладик. Миллий давлатчилигимиз тарихидан келиб чиқиб, эл эгаси бир киши бўлсин деб, ҳокимлик жорий этилди. Ҳоким фаолиятига доир зарур ҳуқуқий нормалар ишлаб чиқилди. Вазифа эса халқ ишончини оқлаб фидойилик билан хизмат қилишда. «Шу юрт фарзанди эканман, Хоразмда рўй берган ҳар бир кўнгилсиз ҳол учун менинг ҳам жоним оғрийди. Шу юртнинг раҳбари сифатида ҳар бир кўнгилсиз ҳол учун мен ҳам жавобгарман», дейди республикамиз раҳбари И. Каримов Хоразм вилоят сессиясида. Бу сўзлар эл, юрт ташвишини ўз фаолиятида намоён эттираётган раҳбарнинг маънавиятидан туғилгандир.

Иймон-эътиқоди бут раҳбаргина бу фазилатни ўзида акс эттира олади. «Ватанни севмоқ иймондандир» деган билан ва буни қуруқ шиорга айлантирган билан ватанпарвар бўлиб қолмаймиз. Ҳоким ҳам, қолаверса ҳар қандай раҳбар ҳам маънавиятни ўз шахсий фаолиятида, амалиётда намойиш этсагина халқ ундан ибрат олади, ишларига тасаннолар айтади. Инсон табиатан энг яхши нарсаларни орзу қилиб, уларга етишиш истагида яшайди. Масалан, мактаб ўқувчиларнинг кўпчилиги ўз устозларининг яхши фазилатларига ҳавас қилади ва аксарият ҳолларда уларни ўзлаштириб олади. Худди шунингдек, халқ ҳам раҳбарнинг ҳар бир фаолиятини синчковлик билан кузатиб боради. Унинг иш тамойилларига, масъулиятига, илми ва ахлоқий муносабатларига баҳо беради.

Илмлилик ва ахлоқийлик маънавиятнинг киши фаолиятидаги иникосидир. Улуғ донишманд Абу Наср Форобийнинг таъкидлашича, ижтимоий такомилга, бахт-саодатга илм ва маърифат ёрдамида ҳосил қилинадиган ақлий ва ахлоқий фазилатларнинг қўлланиши туфайлигина эришилади.

Бизнинг ҳозирги кунимизда, яъни чуқур иқтисодий, сиёсий ва маънавий ўзгаришлар амалга оширилаётган мамлакатимизда аждодларимиз тажрибасидан ўрнак олиб, назария ва амалиётни, сўз билан иш бирлигини илм ва ахлоқий фазилатларнинг муштараклигини таъминласаккина маънавият ҳақиқий фаолиятга айланади. Маънавиятли инсон бўлган жамият маданиятли халқига эга бўлади. Маданиятли халқ эса қудратли тараққиётга эга бўлиб буюк давлат барпо этади. Буюк давлати бор халқ ўз навбатида жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрни ва мавқейига эга бўлади. Бу эса халқимизнинг улуғ орзусидир.

Азамат ҲАЙДАРОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академиясининг тингловчиси

Шу куннинг нафаси

КУТУБХОНА ВА ЁШЛАР

Турон кутубхонасида

«Турон» вилоят кутубхонаси нафақат Тошкент шаҳрининг, балки Туркистон ўлкасининг энг бой тарихга эга маърифат масканларидан биридир. Аср бошларида аввал Мунавварқори Абдурашидхонов, Собиржон ва Шокиржон Раҳимовлар, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Ғулом Зафарий, Ғози Зафарий, Ғози Юнус каби ёзувчилар ва маърифатпарварлар ташаббуси билан бунёд бўлган «Турон» кутубхонаси Тошкент вилоятида истиқомат қилувчи аҳолига маданий хизмат кўрсатиш, адабиёт, илм-фан ютуқлари кишилари қилиб тарбиялаш ишига улкан ҳисса қўшган ва ҳозир ҳам ҳисса қўшиб келмоқда. Кутубхона вилоят аҳолисини янги бадиий ва илмий-маърифий адабиётлар билан мунтазам равишда таништириб бориш билан ўз атрофига ижодкор зиёлиларни, хусусан ёшларни тўплашга алоҳида эътибор қаратади. Кутубхона архиви ҳужжатлари 1935 йили бу ерда «Ёш сатириклар» тўгараги ишлаб, унга Ғофур Ғулом раҳбарлик қилгани ҳақида далолат беради.

Гарчанд кутубхонанинг расмий очилиши 1918 йилда ўтган бўлса-да, унинг ташкилотчилари бўлмиш жадидлар 1910 йилларнинг ўрталаридаёқ «Турон» кутубхонасининг негизини яратган ва унинг дастлабки китоб жамғармасини шахсий кутубхоналардан келтирилган китоблар ҳисобига барпо этган эдилар. Ва ўша пайтдан бошлабоқ улар кутубхонада ижодий учрашувлар ўтказган ва турли маърифий тадбирларни амалга оширган эдилар.

«Турон» кутубхонаси ўзининг кейинги даврлардаги фаолиятида ҳам ана шу анъаналарини муносиб давом эттиришга катта эътибор бериб келмоқда.

Кутубхонага янги келган адабиётларни зудлик билан китобхонларга етказиш мақсадида библиографик обзорлар, китоб премералари, тақдимотлари, кўргазмалари орқали тарғибот қилинади. Китоб жамғармаси эса эҳтиёжларга кўра доим тўлдириб борилади.

Ҳозирги кунда китобхонларнинг аксариятини кутубхонада 1918 йилдан сақланаётган вақтли матбуот намуналари қизиқтиради. Бу яқин ўтмиш, миллий қадриятларга қизиқишнинг ортиб бораётганини кўрсатади.

Кутубхона нафақат ўз аъзолари, балки вилоят тасарруфидаги мактаб, литсей, коллеж, ўрта ва олий билим юртлари ўқувчилари ҳамда талабаларини ҳам ўз атрофига жамлаган. Аксар тадбирларда қатнашувчи ёшлар кутубхона қошида ташкил этилган адабиёт ихлосмандларининг «Турон» уюшмаси аъзоларидир.

1995 йилда Президент Ислом Каримовнинг «Иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш йўлида» деган китобига бағишланган тақдима-конференсия ёшларда яхши таассурот қолдирди. Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги олдидан бир қанча қизиқарли тадбирлар ўтказилди. «Кутубхона, китобхон ва нашриёт» деган мавзуда ўтказилган конференсияда етакчи нашриётларнинг раҳбарлари қатнашиб, ўз режалари билан ёшларни таништирдилар, янги нашрлар ҳақида маълумот бердилар. Уларда ёшларнинг маънавий эҳтиёжларини ҳисобга олишга ваъда қилдилар. XX аср адабиётимизнинг вакиллари Беҳбудий, Камий ва бошқаларнинг ҳаёти ва ижодига бағишланган адабий оқшомлар ўтказилди. Тоҳир Маликнинг «Шайтанат» романига бағишланган конференсия бўлиб ўтди. Китобхонлар шоир Усмон Азимов билан учрашдилар. Ёш шоирлар ижодига бағишланган туркум оқшомларда Вафо Файзулла, Иқбол, Рустам Мусурмон, Олим Усмон каби қаламкашларнинг янги шеърлари қизғин баҳсларга сабаб бўлди. Зулфиянинг 80 ёшга тўлиши, «Саодат» журналининг 70 йиллиги муносабати билан уюштирилган тадбирлар ҳам ёшлар маънавий оламининг янада гўзаллашишига ҳисса қўшди. 1996 йилнинг бошларида Алишер Навоийнинг 555 йиллиги муносабати билан навоийхонлик кечаси ўтказилиб, унда улуғ ўзбек шоирининг Шарқ уйғониш даври фарзанди сифатида майдонга келганлиги ва ўз ижодида ўзбек халқининг бадиий даҳосини мужассам этганлигига доир қимматли фикрлар ўртага ташланди. Саида Зуннунованинг 70 йиллигига бағишида этилган адабий оқшомда ҳозирги ёш авлоднинг маънавий-эстетик тарбияси учун айниқса муҳим бўлган ғоялар, фикрлар, хотиралар баён қилинди. Куни кеча ўтказилган Абдулла Орипов билан учрашув гарчанд шоирнинг 55 йиллиги арафасида ташкил этилган бўлса-да, унда Амир Темурнинг халқ тарихидаги оламшумул аҳамияти ва мустақил Ўзбекистоннинг буюк келажагини яратиш билан боғлиқ ғоялар кечанинг пафосини белгилаб берди.

Шу каби аксар тадбирларда Тошкент Давлат университетининг филология, журналистика, тарих факултети, Тошкент Давлат Маданият институти, шунингдек, Тошкент шаҳридаги бир неча билим юртларининг талабалари фаол қатнашдилар. Бунда шу илмий таълим даргоҳларига алоқадор ёшлар ташкилотлари ўз улушларини қўшдилар. Ўзбекистон Республикаси «Маънавият ва маърифат жамоатчилик маркази», унинг Тошкент шаҳар бўлими ва турли хайрия жамғармалари ҳам тадбирларда қатнашдилар.

Зоҳид ҶОЛИҲОВ

ВАТАН — БУ ОРИЯТ

Инсон туғилиб, киндик қони тўкилган тупроққа меҳр қўяр экан, уни таърифлашга, муҳаббатини изҳор қилишга сўз излайди. Ватанни ҳаётбахш этувчи онага, жаннатмонанд боғу роғга, суюкли ёрга, муқаддас саждагоҳга қиёс қилишади. Мен шуларга қўшимча қилиб, она тупроқни ориятга қиёслагим келади. Ватан — бу ориятдир, дейман такрор ва такрор. Ҳақиқатан ҳам, Ватан эр йигитнинг орияти каби покиза ва муқаддасдир. Орият эса — бу, бўйин эгмаслик, қул бўлмаслик, буюк ота-боболардек кўкракни, бошни мағрур кўтариб яшаш, юртни обод қилиш, уни ҳар хил ёмон кўзлардан омон сақлаш.

Мен ҳар куни устозларимизнинг ўгитларига қулоқ тутар эканман, ана шундай буюк туйғу, тоғдек ғурур, эгилмас, синмас шижоат билан яшашга даъватни қайта-қайта ҳис қиламан.

Юракдаги покиза туйғулар, албатта, инсоннинг кимлигини белгиловчи асосий омил. Бироқ муносиб яшаш учун ҳис-туйғунинг ўзигина кифоя эмас, инсонда замонавий билим ҳам бўлиши керак. Чунки бугун давр ўзгарди, дунё тез суръатлар билан илгарилаб боряпти. Ана шундай тезкор даврда жаҳон ҳамжамиятида мамлакатимиз номининг жаранглаб туришини таъминлаш учун унинг фарзандлари чуқур билимга, кучли иродага эга бўлмоқлари лозим.

Мустақиллик ўқиш ва уқишни зарурат қилиб қўймоқда. Эндиликда энг замонавий билимлар, сиёсий-иқтисодий консепсияларни, жаҳон сиёсати ва иқтисодиёти йўналишларини ўрганмай туриб олға босиш қийин. Ўқиш, ўрганиш, малака орттириш эса яқин йиллар ичида ўзининг ижобий самарасини беради,

Яширишга ҳожат йўқ. Ҳамма қатори бизлар ҳам советлар ҳукмрон бўлган даврда таҳсил кўрганмиз. Ўша пайтларда олган билимларимиз бирёқлама, мафкуравийлашган бўлиб, бугунги янгиланган дунёга тўғри келмайди, унинг талабларига жавоб бера олмайди.

Олдимизда халқимизнинг маънавий-тарихий меросини чуқур ўрганиш, ижодий таҳлил қилиш вазифаси кўндаланг турибди. Биз тарихимизни демкоратик назар билан тадқиқ этайлик. Ўтмишимизда Амир Темурдек боболаримиз бунёд этган буюк давлатчилигимиз бўлгани билани бир қаторда, сўнг ўзаро можаролар, ҳокимиятпарастлик орқасида содир этилган юз қароликлар ҳам назардан четда қолгани йўқ. Юрт манфаатидан ўз манфаатини устун қўйиш оқибатида ярим дунёни ларзага солиб турган буюк давлат парчаланиб кетди.

Тарихимизда бутун дунёга донг таратган, еру осмон сирларини илк бор кашф этган буюк донишмандлар бўлганлар. Шу билан бирга манфаат йўлида она-юртни Чингизхонга сотган, тупроқни қонга белаган Маҳмуд Ялавочлар ҳам бўлган. Аммо биз учун энг муҳими, фактни билиш ва уни қайд қилиш эмас, тўғри хулоса чиқариш ва халқ бирлиги учун хизмат қилиш.

Бизлар замонавий макро ва микро иқтисодиёт, маркетинг ва менежмент, дипломатия ва ҳуқуқ хўжалиги тармоқларини бошқарув илмларининг назарий асосларини ўрганяпмиз. Бу билимлар бизларга иқтисодий ислоҳотларни амалга оширишда ҳисса қўшишга қувват беради. Тезкор дастур асосида инглиз тилини ўрганаётганимиз эса бизга чет эллик тадбиркорлар, сармоядорлар билан бевосита яқиндан туриб алоқаларни ўрнатишга имкон яратади.

Иккинчидан: ижтимоий-иқтисодий соҳада жаҳон ҳамжамиятида тўпланган тажрибаларни ўрганиш ва уларни ўзимиздаги тарихий миллий давлатчлигимиз анъаналари билан уйғунлаштириш. Мамлакатимиз собиқ иттифоқ таркибида бўлган даврда умумжаҳон тараққиётидан анча орқада қолиб кетди. Фақат мустақиллик туфайли бугун ривожланиш йўлига чиқиб олди. Ўзбекистон ўзининг салоҳияти, мавжуд сиёсий-иқтисодий имкониятларининг кенг қамровлиги билан жаҳон ҳамжамиятини ўзига қаратмоқда. У ана шундай эътиборга муносиб. Бизлар эса унга муносиб бўлишга бел боғлаганмиз.

Музроб БЎРОНОВ

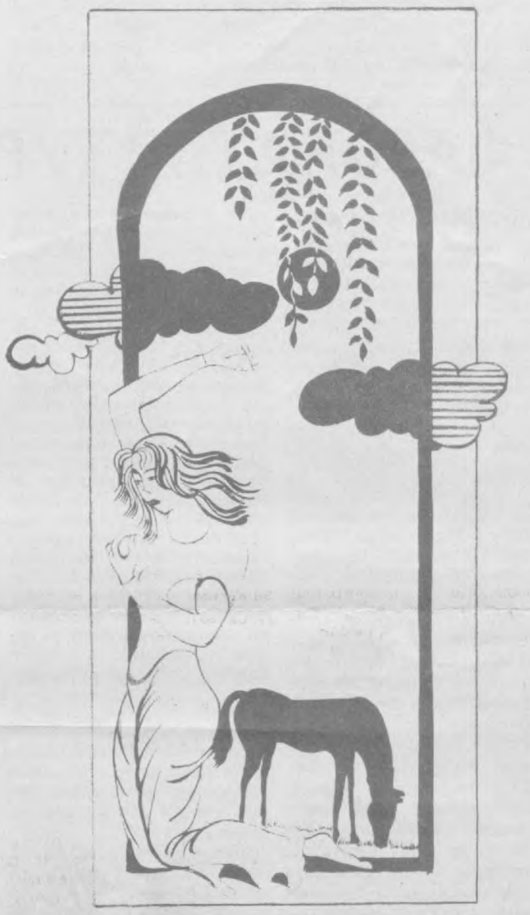

Мусаввир Ҳ.Саидвалиев

МУСТАБИД МАФКУРА МАККОРЛИГИ

ЭНДИ ТАНҚИД ҚАНДАЙ БЎЛАДИ?

Бу дунё бир томошагоҳга ўхшайди. Бандалар оламни томошалашга келади, у билан томошабин бўлиб хайрлашади. Дунё ҳайратомуз мўъжизалар маскани бўлгани боис унинг булутидан бургутигача, қўзисидан қўнғизигача одамни қизиқтиради. Дарё, сойлари, дов-дарахтларининг куртаклари ҳайратини қўзғайди. Юлдузлари, тоғлари томошага бўлган иштиёқини оловлантиради. Томоша бўлса, маза қилса...

Томоша иштиёқи вужудда доим ташаббускор бўлгани сабаб одамлар табиат мўъжизаларини кўриш билан кифояланмасдан ўзлари ҳам турли томошалар ўйлаб топишган: футбол, баскетбол, бейсбол... Яна гладиаторлар жанги, қиличбозлар мусобақаси, кикбоксинг... Хўрозларни чўқиштириш, итларни бир-бирига ғажитиш, филлар жанги ҳам одамлар «кашфиёти». Циркни ҳам, кинони ҳам, «Мўъжизалар майдони», «Ўйла, изла, топ» сингари ўйинларни ҳам томоша туғёни туғдирган. «Сирли сандиқ» сингари томошаларга ҳам ишқибозлар топилган. Томошанинг тийиқсиз туғёни одам билан ваҳший, қутурган ҳайвон олишувини уюштирган. «Бу дунё курашдан иборат» деган таълимотини ўтказганлар ҳам ўша томошаталаблар таъсирида ғайратланишган. Сўнг эл ўртасида можаро чиқариб, қавмларни қавмларга қайрашган.

Собиқ совет сиёсати эса одам табиатида азалдан мавжуд бўлган ана шу томошаталаблик туйғусини аввалгидан ҳам оловлантирди. Одамларнинг кўзига дунёни қоқ ажратиб, икки қирғоқ кишиларини ўзаро рақибларга айлантирди. Уларни бир-бирига томошабин қилиб қўйди. Дунёга ҳукмронона ғазаб билан қараш кайфиятини яратган ягона мафкура мамлакати ўз фуқаролари ўртасида ҳам «Шунинг аҳволини бир кўрай-да» деган ошкораю пинҳона ҳасад, адоватни улуғлайтирди. Адабиёт соҳасида уюштирилган мунозаралардан мурод ҳам шу кайфиятни авжлантириш, одамлар диққатини асл ҳақиқатдан чалғитиш, кўнгилларда ҳасад уруғларини ундириш эди. Маккорона режа асосида сочилган бу бўлиқ нав уруғлар хатосиз унди. Унинг гуркираб кўкариши оқибатида ижодкор ижодкорга ашаддий рақибга, пинҳоний душманга айланди. Самараси шу бўлдики, бирининг кўрсатмаси билан бирининг бўйнига болта урилди. Чунки томоша жонли, қизиқарли бўлиши учун баҳсларда рақиблар аниқ, манзиллар тайин кўрсатилиши шарт қилиб белгиланди. Мунозарани можаро, баҳсни тишлашиш, тошлашиш деб тушунишга одамлар одатлантирилди.

Аниқ, маълум манзиллиларнинг тиш-тирноқли мунозараларига ишқибозлик кайфиятимиз ўшандан буён тадрижий тараққий этиб келганидан, адабиёт тўғрисидаги ҳозирги баҳслардан кўнглимиз ором топмайди. Улар руҳсиз, жонсиз бўлиб туюлади. Чунки совет даврида бўлган баҳслардагидай аниқ одамлар ва уларнинг гирибонидан тутиб гаплашишлар деярли йўқолиб кетди. Шу туфайли «Баҳслар «тиш»сиз бўлиб қоляпти» деб ташвишга тушамиз. Хўш, баҳс албатта «тишли», маълум манзилга зарба урувчи бўлиши шартми? Инкор ёки тасдиқ учун шубҳасиз кимнидир коралаш ёки шарафлаш мажбуриймми?

Маълумки, ўтган даврда ўзбек адабиётшунослари, мунаққидлари бир-бирлари билан Абдулла Қодирий, Ҳамза, Чўлпон сингари ижодкор, Амир Темур, Хожа Аҳрор сингари мўътабар тарихий сиймолар шахси, асарлари хусусида роса «таёқ»лашдилар. Тишлашиш, тошлашишдан иборат томошалари асосида қалин-қалин китоблар, ҳатто яхлит-яхлит сайланмалар ҳам яратдилар. Ўшанда мафкуранинг маккорона режасига мувофиқ мунаққидлик маломатлашиш майдонига айланиб кетганидан жамоатчилик учун ажойиб томошагоҳ эди. Шунинг учун ўқувчилар бир-бирларига «фалончининг фалонини роса дўппослабди. Ўқигин, маза қилasan» дейишадиган бўлишди. Ягона мафкуранинг миннатсиз малайи бўлган адабиёт майдонида таомилга айланган бу антиқаликдан албатта дўппословчилар илҳомланди. Уларни ҳукумат ҳам гоҳ-гоҳида муносиб рағбатлантириб борди. Шубҳасизки, бундай «об-ҳаво»дан дўппосланганлар бўлари бўлиб эзилди. Аммо улар танқидлар таъсирида ўзгариб, тарихда қоладиган бирор-бир асарни барибир битишолмади.

Ўша йилларда «танқид — келажакнинг меваси» деган гап беҳад кўп қўлланарди. У ҳозир ҳам анча-мунча ишлатиб турилади. Аммо бу ҳикмат биз ўйлаганимиздай биров бировнинг камчиликларини очиб ташласа, мунозара, маломатлар бўлса оқибати шубҳасиз ижобий бўлади, деган маънонигина англатмайди. Мабодо, танқид одамни ўзгартириши мумкин бўлганида эди, бу оламда совет одамларидан гўзали, олижаноби бўлмасди. Афсуски, қаллоблик, пораҳўрлик, алдамчилик, ҳасадгўйлик бобида дунёда улардан ўзадигани ҳалигача бўлган эмас. Чунки маломатлашиш дилларда адоватни улғайтирди. Матбуотда, адабиёт майдонидаги можаролашиш кўнгиллардаги иймонни ўлдирди. Шу боисдан совет ижодкорлари материалистлик бобида пешқадамлик қилишди. Улар ичида даҳрию кофирлар бисёр бўлди.

«Танқид — келажак меваси»нинг маъноси аслида биз тушуниб келганимиздан кўра улуғворроқ. Танқид, аввало, ҳар кимнинг кўнглида бўлиши, одам ўз-ўзини таҳлилу тафтишлашни таомилига айлантириши керак. Шундагина дилда иймон уйғониб, улғайиб, ижобий ўзгариш ҳосил бўлади. Танқид кўнгил мулкида юз берганидагина тотли мева тугади. Одам одамни эмас, киши ўз-ўзини ўзгартирсагина эзгулик унади. Албатта, биров бировга шубҳасиз таъсир кўрсатади. Бироқ бировнинг танқиди одатда, аввало, кўнгилни бузади. Аксарият ҳолларда нафратланиш, ўч олиш, ёмонлик тилаш истагини улғайтиради.

Қадимгиларнинг «ўзингни бил, ўзгани қўй» деганларида ҳам биз тушуниб келганимиздан чўнгроқ мазмун пинҳон. У худбин бўлишга чақириқ, алдам-қалдам қилиб бўлса ҳам етти пуштидан ортадиган мол-дунё тўплашга даъват эмас асло. Доноларнинг бу сўзидан шундай бир ички маъно мужассам: «Бировдан камчилик қидириб овора бўлгунча, ўзингни тузатишга интил. Ўзгани эмас, аввало ўз нафсингни синдиришга урин. Ким биландир можаролашиб, кибрингни оловлантиргунча, дилингдаги бу шайтоний қутқудан юз ўгир». Ҳақиқатан ҳам, ҳаётга разм солсак, одам ўзини ўзи тиймаса, Худодан қўрқмаса, уни тарбия қилиб бўлмаслигига ишонч ҳосил қиламиз. Танқид ёки сийлов, мукофотлар истеъдоди ўзига ярашаларнинг Абдулла Ориповдай асар битадиган даражага кўтариб қўймаганига ҳам амин бўламиз. Шоир, ёзувчи, танқидчининг ўзи ҳам қарашларида, ижодида қай пайтда, қандай сабаб билан янгиланиш рўй берганини «икки карра икки — тўрт» тарзида аниқ тушунтириб беролмайди. Ҳукмрон мафкура маккорона режасига мувофиқ таҳлилдан кўра тишлашиши, ташлашиши кўп совет танқидчилиги шу сабабдан бадиий ижод бобида бирор бир ижобий ўзгариш қилишга эришолмади. Аксинча, у ижодкорларнинг руҳини ғариблаштирди, дунёқарашини қашшоқлаштирди. Илоҳий илҳомнинг сўнишига сабаб бўлди. Ўқувчиларнинг адабиёт тўғрисидаги тасаввурларини жўнлаштириб юборди. Совет фуқароларининг одам ва олам ҳақидаги хаёлларини эса маккорларча материалистик тор қобиққа қамаб қўйди.

Собиқ Совет давридаги адабий баҳсларнинг ташлашиш, тишлашиш таомилига асосланганини, унинг асл ҳақиқатдан чалғитиш майдонига айлантирилганини «у қирғоқ»дагиларга қарши олиб борган мафкуравий «сергакликлари» саҳнасида ҳам кўриш мумкин.

Маккор мафкура онгимизга сингдириб кетган ана шу томоша кўрсатиш иштиёқи туфайли «фалончи совет адабиётини шарафлаш билан машғул» деб мақола битиш таомили ҳануз барҳам топмаяпти. Манзили маълум текин томоша эса айрим мунозара шайдоларига хуш ҳам келяпти. Лекин ҳар қандай замонда ҳам чинқириб томоша кўрсатмасдан, тортишишларсиз ҳам фикрлашиш мумкин. Чунки бирор бир ҳодиса хусусида ўз ўйларини маълум қилиш учун албатта кимнидир ёмонотлиқ қилиш, унинг қарашларидан тафтишга тааллуқли кўп-кўп иқтибослар келтириб, инкор этиш шарт эмас. Нима, ҳеч кимни танқид қилмасдан ёки шарафламасдан мулоҳаза юритиб бўлмайдими? Мулоҳаза юритишнинг табиати тишлашиш, тошлашиш, ташлашиш ёки тасдиқлашдангина иборатми?

«Совет даври адабиёти-адабиёт эмас. Фалончи ижодкорлар қотил! Бироқ ...лар уларни олқишлашади. Ҳақиқий истеъдодлар деб таърифлашади. Мана нима деди улар:»...«. Ахир бу мутлақо нотўғри. Ҳақиқатга хиёнат! Чунки...» тарзидаги мақолалар гоҳ-гоҳида бўлса-да чиқиб қолади.

Уларда «Шўро адабиётида бойлар, дин аҳллари буткул нотўғри талқин қилинган» деб қатъий ҳукмлар ҳам чиқарилади. Ўшандай асарларга ўша замонларда хайриҳоҳлик билдирганларга тошлар ёғдирилади. Бироқ баҳсларга баҳона топгандай бўлиб, «тишлашиш»дан аввал ҳовлиқмасдан сал ўйлаб кўрайлик: «Меҳробдан чаён»дагидай аҳли динлар қадимда бўлмаганми? Ёки ҳозир учрамайдими? Ўтмишдаги бойлар «Дўхтир Муҳаммадиёр», «Жувонбоз»даги сингари бўлмаганми? Замонамизнинг мулкдорлари фариштами? Йўқ, йўқ. Бойнинг ҳам, камбағалнинг ҳам барча замонларда ҳар хили бўлади. Агар эътибор қилсак, шу кунларимизда ҳам қаллобликдан кутурганлар элнинг бозорларигача сотиб олиб, ислоҳотларнинг улғайишига тўсқинлик қилмоқда. Улар мамлакат иқтисодига ўз худбин ниятлари йўлида зарба бераяпти. Шунинг учун бу хусусда ўзаро ёқа бўғишиш шарт эмас. Чунки у хил «томошалар» одамларнинг дунёқарашини юксалтирадиган, дидни кўтарадиган ҳодиса бўлолмайди.

«Ҳақиқат баҳсларда туғилади» дейишади. Шундай бўлса бордир ҳам. Буни яна худо билади. Турли фикрлар муаммони ҳар жиҳатдан ойдинлаштиришга имкон беради. Лекин маломатлашмасдан туриб ҳам муаммони равшанлаштиришга эришса бўлади. Бунинг учун ўша масала хусусида ҳар ким ўйлаганларини айтса, кифоя. Қарашлари қариганлар номма-ном тафтиш қилинмаса ҳам оламни қоронғулик босиб кетмайди. Чунки барча эркин фикр тарафдори. Демак, ҳар ким ўзича ўйлашга тўла ҳақли. Аммо бунинг учун бировни тафтиш қилиб, фикрий тазйиқ ўтказиш шарт эмас. Собиқ Совет даври танқидчилигида: «Сен бизнинг қарашимизни қабул қиласан. Бўлмаса, бизга душман ҳисобланасан!» дея тазйиқ қилинарди. У давр хайрият, умрини ўтаб, тарихга айланди. Афсуски, дунёни бузган зўрлик сиёсатининг бу каби иллатлари барҳам топиб, тугаб битгани йўқ. Шунинг учун: «Фалончи совет адабиётининг, унинг методининг ўзига яраша айрим фазилатлари бор эди, деди» дея ташвиши ортаётганлар учраб турибди. Ўшалар томоша кўрсатиш илинжида қарашлари қариганлар билан тортишиб, уларни инкор этиб овора бўлгунча адабиёт табиати, шеър сири, роман имкониятлари каби мавзуларда мулоҳаза юритиб, ўқувчиларнинг инсон дунёси, унинг Аллоҳ мўъжизаси экани хусусидаги тасаввурларини равшанлантиришга баҳоли қудрат кўмаклашсалар, ҳар қалай, дуруст бўлади. Биз мустабид сиёсатнинг маккорона тазйиқи туфайли маломатлашиш, можаролашиш майдони бўлиб келган мунаққидликдан воз кечишимиз керак. Шунда адабий танқидчилик минбари томоша кўрсатиш саҳнаси эмас, дид, фикр ўстириш: ўйланиш, ўйлатиш имконини беради.

Абдулла УЛУҒОВ

БИР ТОМЧИЯМ ТЎКИЛМАЙДИ

Йўлдаги ўнқир-чўнқирларда коптокдек сакрайдиган жамоат транспортида ичагингиз узилгудай аҳволда уйга етиб келганингиздан сўнг «ойнаи жаҳон» орқали баъзи чет эллардаги ойнадай текис, равон йўлларни кўриб ҳавасингиз келгандир. Ҳатто, айтишларича, баъзи ривожланган мамлакатларда фойдаланишга топширилаётган йўлни қабул қилиб олишдан олдин машина капотига бир стакан сув қўярканлар-да, йўлни бошдан оёғигача босиб ўтарканлар. Мабодо стакандаги сув тўкилдими, тамом, йўл қабул қилинмас экан.

Бундоқ синовга бизнинг кўчаларимиз дош бера олармикин?

Замон ўзгармоқда. Энди жаҳон талабларига риоя қилинмаса бўлмайди. Зеро, дунёда шундоқ ишбилармон Қори Ишкамбалар борки, мабодо улар ўз уловларини бизга юборгудай бўлсалар, ҳатто баллоннинг қанақа йўлда қай даражада емирилишига қадар ҳисобга оладилар. Ғилдирак эса, калиш эмаски, ейилиб қолмасин деб, шартта қўлга кўтариб олинса... Бунинг устига, мутахассисларнинг таъкидлашларига қараганда, текис, равон йўллар ҳам коммуникатсиянинг узвий бир қисми бўлиб, усиз жаҳон бозорига чиқиш мушкул иш экан.

Шу маънода бундан бир неча кун бурун «Тошкент бизнес клуби»да жумҳурият транспорт тизимидаги муаммолар ва унга чет эл инвеститсиясини жалб этиш мавзусида анжуман бўлиб ўтгани диққатга сазовор. Анжуманда бу соҳанинг мутасадди раҳбарлари билан бир қаторда Европа банки вакили жаноб Ф. Делнери, ДЭУ корпоратсияси вакили жаноб Ли ва америкалик ишбилармон жаноб Сайчин ўз фикр-мулоҳазаларини, амалий таклифларини билдирдилар.

Насиб қилса, у бошидан бу бошига қадар борсангиз-да, машина капотига бир пиёла сувдан бир томчи тўкилмайдиган даражада равон йўлларда юрадиган кунларимиз узоқ эмас.

ГУЛЧЕҲРА

23 апрел — Муаллифларни ҳимоя қилиш ва китоб халқаро куни

ФАСОҲАТЛИ ТУРКИСТОН

Давоми. Боши биринчи бетда

* * *

Каталогда Буюк ипак йўлининг харитаси берилган. Бу йўл Хитойнинг Чанган шаҳридан бошланиб, Дунхуанга келади. Бу ердан учга бўлинади. Шимолий бўлаги Ҳомий, Турфон, Ғулжа орқали Қашқарга, ундан Чоч, Хўжанд, Самарқанд ва Бухоро орқали Марвга келади.

Иккинчи бўлаги Дунхуандан Мирон, Хўтан орқали Ёркандга ўтади. Ундан Фарғона водийси (Ўзган, Ахсикент, Хўжанд) орқали Балхга келиб Марвда юқоридаги бўлак билан қўшилади. Сўнг иккала бўлак бирлашиб Исфаҳон, Нишопур, Ҳамадон орқали Бағдод ёнидан ўтиб Ўртаер денгизи портларидан Тир ва Антиохияга етиб боради. Бу ердан товарлар кемаларга ортилади ва Оврўпо, Шимолий Африка сари йўл олади. Буюк ипак йўли деб шуҳрат топган бу йўл одатдаги карвон йўлидир. Бу йўлнинг шимолий бўлаги Самарқанд ва Бухородан ўтиб Амударё бўйлаб Хоразмга етган. Қат ва Урганч орқали Замжонга борган. Ундан Эмба, Ёйиқ Самара, Кинел ва Черешма дарёлари ёқалаб Россияга, сўнг Шарқий Оврўпога чиққан.

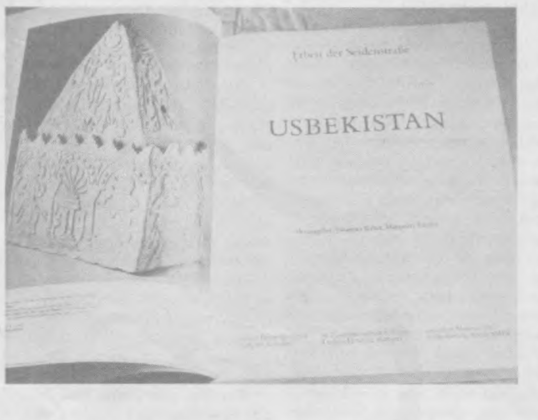

Жанубий йўл эса Ёрканддан Леб ва Сринагар орқали Ҳиндистонга кетган.

Жанубий йўлнинг бошқа қисми Бухоро ва Самарқанддан Термизга, сўнг Кобулга, ундан Пешавор орқали Деҳлига келган. Ғарбдан Шарққа ҳам асосан шу йўналиш бўлган. Ғарбдан Шарққа қараб Бағдод орқали Хамадон, Нишопур, Марв, Омул (Чоржўй), Бухоро, Самарқанд, Чоч, Тароз (Жамбул), Қулон (Луговая), Марки, Болосоғун, Суёб, Иссиққўлнинг жанубий қирғоғи орқали Хитойга чиққан.

* * *

Германия Федератив Республикасининг йирик ўлкаларидан бири Баден-Вюртембергнинг маркази Штутгарт шаҳарида 1995 йил 15 ноябр куни очилган кўргазманинг расмий номи «Буюк ипак йўли ворислари. Ўзбекистон» дейилиши бежиз эмас.

Кўргазманинг биринчи залида энг қадимги даврга оид ашёлар қўйилган.

Бу залда VIII—IX асрга оид ипак матонинг парчаси эътиборни тортади.

Хитойда ясалган ва қайта тикланиб алоҳида кўргазма дастгохга ўрнатилган от ҳайкали эса 618—907 йилларга мансубдир.

Ашёлар орасида Будданинг ҳайкалидан кўчирилган бир нусха бор. Унинг асли II—III асрларга доир деб ҳисобланилади ва Гандҳарвда сақланади.

Яна бир бўлим Ўзбекистоннинг исломдан олдинги ҳаёти тўғрисида ҳикоя қилади. Унда юнон тарихчиси Ҳеродотнинг бу ерда 559—530 йиллар ўртасида бўлиб ўтган сиёсий воқеалар тўғрисида ёзганлари келтирилган. «Авесто» ва «Шоҳнома» маълумотлари тилга олинади.

Бу пайтда Каспийдан Тошкентгача бўлган жойларда аввал Эрон, сўнг Искандар қўшини хуружлари юз берган (334 йил).

Юнон-Бақтрия давлатидан сўнг Туроннинг шимолида Кангюй-Қонқа (Хоразмда) пайдо бўлди. Суғдда эса Кушонийа давлати ташкил топди.

Ана шу даврга оид ашёлар орасида Ўзбекистондан, Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий номидаги санъатшунослик институтидан келтирилганлари алоҳида ўрин эгаллайди. Бу бир неча ашё махсус кўргазма дастгохда намойиш этилган.

Фил суягидан ишланган илгакка бронза ҳам ишлатилган. У ипак пиллаларини титмоқ учун ишлатилган. Унинг воситасида 10—20 қатор иплар бир ягона ипга айлантирилган. Учида ипак қолдиқлари бор. Бу асбоб мелоддан олдинги 1 ва мелоддан кейинги 1 асрга оид.

Ана шу кўргазма дастгохда яна бир муҳим нарса Юнон-Бақтрия даврларида зарб этилган тангалар бор. Бу тангалар Бақтрия хазинаси деб аталади. Хазинада 58 кумуш танга бор. Тангалар 256—165нчи мелоддан олдинги йилларда ясалган. Бу топилма 1983 йили Бухоро яқинидаги Жондор канали бўйидан топилган.

Тангаларда Юнон-Бақтрия ҳукмдорларидан Диодот I, Евкадимларнинг ва Селевкий ҳукмдорларидан Антиох II нинг сувратлари бор. Тангалар Бухоро музей қўриқхонасидан келтирилган. Илгаклар ва тангалар кўргазмадаги энг қадимий ашёлардир.

ТАРОҚ. Унинг бир томонида аёл суврати, бошқа томонида эса қуш суврати чизилган. Тароқ суякдан ясалган. Сувратда аёл кўкрагигача тасвирланган. Бошида рўмол. Рўмол остида қора сочлари кўриниб турибди. Чап чеккасида гажаги бор.

Елкасига икки кокили тушган. Юзи ўнгга қараб қия боққан. Қошлари ҳилол каби бирбирига пайваста, бодомқовоқ, қора кўз, лаблари енгил кўтарилган. Ўнг қўли билан рўмолининг бир учини тутиб турибди. Билагида билакузук.

Тароқнинг орқа томонида тустовуқнинг расми бор.

Бу тароқ Сурхондарё вилоятининг Кампиртепа деган жойидан топилган. I—II асрларга оид.

Санъатшунослик институтидан келтирилган ашёлар ичида уч кишининг бош ҳайкали ҳам бор.

ДЕВНИНГ БОШИ — ёш бир йигитнинг боши. Пешонаси устига жингалак сочлари ўсиб тушган. Бу сочлар кенг пешбанд билан тортиб қўйилган.

КУШОН ШАҲЗОДАСИНИНГ БОШИ — Хушчеҳрали ёш йигит. Лабида ярим табассум. Қулоқ учлари ажралиб турибди. Бошида учи учли бош кийими. У турли безаклар, қимматбаҳо тошлар билан ясатилган. I—II асрларга оид.

АЁЛ БОШИ — лойдан ясалган илоҳ тасвири. Ўрта ёшли аёл, юзи тўлароқ. Ияклари оғир, кўзлари сузилган, бурни сал кўтарилган, оғзи тор. Қатлам-қатлам сочлари орқага таралган ва битта қилиб ўрилган. Пешонасида лента билан боғлаб қўйилган.

Энг қадимий даврларга оид ашёлардан яна бири сочни тутиб турмоқ учун ишлатидаган **ТЎҒНОҒИЧ.** У суякдан ишланган.

Биринчи залда энг қадим ашёлардан яна катта бир идиш қўйилган. У оссуарий (хокдон) деб аталади.

Оташпарастлар эътиқодига кўра марҳумларнинг жасади табиий равишда тозалангач, уларнинг суяклари махсус идишларга солиб кўмилган. Ўша идишлар оссуарий дейилади. Ушбу оссуарий юқори даражали зотлар учун мўлжалланган бўлса керак. Идишнинг юзасида оташпарастлар одатлари тасвирланган сувратлар бор.

Кўргазмада Суғд, Санскрит, Сурия, Хитой ёзувидаги матнлар кўрсатилган. Улар Берлиндаги Ҳинд қадимияти музейидан олинган.

Кўргазмада Афросиёбда яқинда топилган деворий сувратларнинг нусхалари ҳам намойиш этилган. Хусусан Диваштич ҳузурига Чоч элчиларининг келиши.

Кўргазманинг иккинчи зали «МАРКАЗИЙ ОСИЁ ИСЛОМ ДАВРИДА» деб аталган. Унда Ўрта Осиёнинг араблар томонидан босиб олиниши (654—715) кўрсатилган.

Аммо кўп ўтмай Шош, Бухоро, Фарғона, Хоразмда фан ва маданиятнинг буюк арбоблари Муҳаммад Мусо ал-Хоразмий, Абу Али Ибн Сино, Беруний етишиб чиқдилар.

Бу ерда Ўрта Осиёда ҳукмрон бўлган Қорахонийлар, Ғазнавийлар сулолалари тўғрисидаги маълумотлар берилган.

1220 йилда Чингизхон бошчилигидаги мўғул қўшинлари Ўрта Осиёга бостириб кирдилар. Кўргазма ташкилотчилари мўғуллар империясининг маҳаллий ислом мафкураси таъсири остида ўзгаруви, Чиғатой улусининг юзага келиши ва тақдири тўғрисида маълумот берадилар.

Шундан сўнг Темур ва Темурийлар даврига оид маълумот келтирилган. Сўнг Шайбонийлар даври тўғрисида сўз боради.

Ўзбекистонда ислом архитектураси деб аталган бўлимнинг асосий кўргазмаси: 1428—29 йиллари Самарқандда бино қилинган Улуғбек расадхонаси; Улуғбек, Шердор, Тиллакорий мадрасаларидан иборат Регистон ансамбли; Шоҳизинда, Бибихоним масжиди, Гўри Мир; уларнинг режалари, нақш ва безаклари алоҳида намойиш этилган.

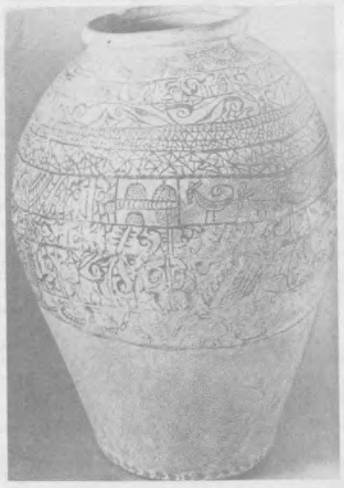

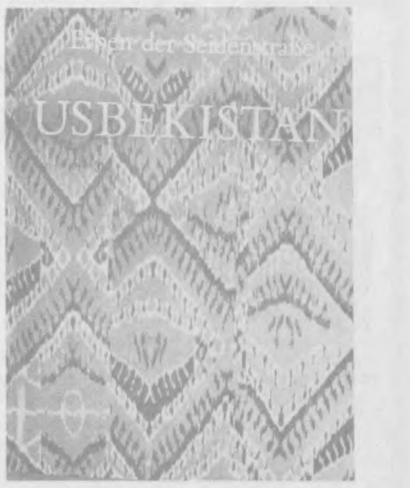

Яна шу бўлимда Бухородаги Минораи Калон (1168), Исмоил Сомоний мақбараси (X аср); Ўзганддаги Қорахонийлар мозоридаги иншоот нақшлари (1100 й.) ва бошқа меъморий ёдгорликларга оид лавҳалар бор. Кўргазма ташкилотчилари Хивадаги архитектура ёдгорликларига махсус диққат берганлар. Айниқса, Ичон қалъага алоҳида ўрин ажратилган.

Линден музейининг махсус кўргазмаси китоб санъатига бағишланган. Бунда бир неча қимматли китоблар экспонат сифатида махсус ойнабанд стендларга жойлаштирилган. Ушбу кўргазмада китоб муқовалари, саҳифаларнинг санъаткорона безалиши, ҳусни хат санъати, китобларга ишланган миниатюра сувратлари намойиш этилади. Китоб санъатининг намунаси сифатида Жалолиддин Румийнинг «Маснавий маънавий» асарининг қўлёзмаси қўйилган. Бу қўлёзма 866 (1461 мелодий) йилда Ҳасан ибн Аҳмад ал-Котиб ал-Ардестоний томонидан кўчириб ёзилган.

Китоб муқовасининг ҳар икки томони ҳам санъаткорона нақшлар билан безалган, олтин суви юритилган чизиқлар ичига олинган. Очиқ саҳифада кичик бир унвон бор. У олтин суви ва кўк бўёқлар билан безалган.

Бошқа бир қўлёзманинг варақлари арабий баҳор санъати билан безакли. (Ҳар бир саҳифа ўзига хос, бошқа саҳифаларда такрорланмайдиган безакка эга бўлади). Бу араб тилидаги Қуръон тафсиридир. Китоб санъатини ривожлантиришда Улуғбек, Жомий, Навоий каби устозларнинг хизмати алоҳида таъкидлаб ўтилган.

Тасвирий санъатда Камолиддин Беҳзод (вафоти 1535—36) каби санъаткорнинг етишиб чиққани, унинг Низомий, Амир Хисрав Деҳлавий, Саъдий, Навоий каби улуғ шоирларнинг асрларига ишлаган миниатюра сувратлари тўғрисида сўз боради.

Айрим кўргазмалар хаттотлик санъати намуналарини намойиш этади. Кўк қоғозга қизил, пушти, оқ рангларда ғоят гўзал настаълиқ хати билан битилган мисралар жойлаштирилган.

Китоб санъатига оид намуналар Ўзбекистонда ўша вақтларда китобат ишининг ғоят юксак даражада бўлганини яққол кўрсатиб туради.

Санъат намуналари орасида идишлар кўргазма токларини тўлдириб турибди. Металдан ясалган идишлар алоҳида кўрсатилган. Улар IX—XV асрларга оиддир. Улар орасида санъатшунослик институтидан келтирилган кулдон кўзга ташланади. У XI асрга оид бўлиб, Сурхондарёдаги Будрач деган жойдан топилган. Унинг юқори қисми ҳайвон бошига ўхшатиб ишланган. Яна бир идишнинг юқори қисмида куфий хатидаги ёзув бор. Бу ҳам Будрачдан топилган. XI асрга оид.

Кўргазма каталогида бир харита жойлаштирилган. Бу харитада ЎЗБЕКЛАР деб ёзилган ерлар Каспий денгизининг Қорабўғозидан шимолга, Манғишлоққача бўлган қирғоғи, ундан Орол денгизининг шимолидан ўтиб, Дашти Қипчоқни тўла қамраб, сўнг жанубдан Бадахшонни эгаллаб Ҳиндистонга келади. Бадахшондан Ғарбга Балиқни тўлиқ қамраб шимоли-ғарбда Амударёнинг жанубидаги ерларни ўз ичига олиб Каспий денгизига келади. Демак, ўзбек ерлари шимолда Россия, шимоли-шарқ ва шарқдан қозоқлар, жанубда Ҳинд ва Эрон билан чеградош бўлган.

Бу харита 1735 йили тузилган.

Алоҳида бир бўлим XVI—XX асрлар ўзбек хонликлари — Бухоро, Хива, Қўқон хонликларига бағишланган.

Ўзбекистонда 1603 йилда Араб Муҳаммад Хоразмда ўз хонлигини тузди. Унинг маркази Урганч эди.

Бухорода эса 1740 йилда манғитлар сулоласи хокимиятни эгаллади.

Фарғона водийсида Шоҳрухбий XVIII аср бошида ўз хонлигини ташкил этди.

Шундай қилиб ҳозирги Ўзбекистон ерида уч хонлик вужудга келди.

Роберт Шав 1868 йил Кошғар ва Ёркандда Яъқуббек ҳукмронлиги даврида бўлган биринчи оврўполик сайёҳ эди. У Шарқий Туркистонда ўз кўрганларини ёзиб қолдирган. Улар Оксфорд музейидадир.

Туркистонда кўп воқеаларни кўрган киши Ҳенри Мўзер Харлоттенфелс (1844—1923)дир. Унинг ёзганлари Берн музейида сақланади.

Н. Крафт ҳам 1902 йилда «Туркистонга сафар» асарини ёзган. Асарни фотосувратлар билан бойитган.

Кўргазманинг яна бир бўлагида турли-туман турмуш асбоблари намойиш этилади. Чунончи, хуржун, от эгарлари, от сўлиғи, жабдуқлар, эгар остига қўйиладиган нарсалар, турли гиламчалар; чориқ, этик, маҳси, кафш, қамчилар, санач, пиёладон, ўқ-ёй, ўқ, ўқдон, қиличлар, пичоқлар, уларнинг қиялари бирма-бир томошабин кўзидан ўтади.

Турли фотосувратларда улоқ майдони, улоқчилар, қишлоқ йўли, ёғоч кўприк, ундан ўтадиган қўқон арава, йўл бўйидаги бостирмалар акс этган.

XIX асрга хос бой меҳмонхона. Ўймакорлик токчалар ва меҳробга эга уй. Унда миллий кийимдаги икки киши чой ичиб ўлтиради.

Меҳмондорчилик. Чўкка тушиб ўлтирган меҳмонлар, ердаги дастурхонни тўлғазган нозу неъматлар. Ўзбек маиший турмушини кўрсатувчи бундай сувратлар кўргазмада анчагина бор. Кўп фотосувратлар 1900 нчи йилларга оид.

Алоҳида бўлим ўзбек тўқимачилик саноатига бағишланган. Унда мелоднинг I—II асрига оид пиллани титувчи асбобдан (санъатшунослик институтидан келтирилган) тортиб, замонавий ипакчилик комбинатигача (Марғилон) кўрсатилган. Бу бўлим ипакчилик тўқимачилигининг Ўзбекистондаги узоқ асрли тарихини ёритади. Унда албатта ипак матолар, атлас ва унинг хилма-хил сувратлари тўла акс эттирилган.

Миллий кийимлар, турли бош кийимлар, чопонлар ва уларнинг хиллари, болалар чопонлари ҳам кўргазмада тўла намойиш этилган. Сўзаналар алоҳида бўлимни ташкил этади. Нуротадан келтирилган ним сўзана, Самарқандда 1900 йилда тикилган қора гулли сўзана; Бухорода тикилган ипак ва ип аралаш сўзана; Тошкентда тикилган қизил сўзана; Шаҳрисабзда тикилган қизил гулли, ўртаси очиқ сўзана; Шаҳрисабзнинг тўла ғич қизил рангли сўзанаси, Жиззах, Фарғона, Тошкент, Нурота, Бухорода тикилган турли-туман рангдор сўзаналар кўргазма залига ажиб ҳусн бағишлаб туради.

Яна бир зал тақинчоқлар ва безакли ясанчиқларга бағишланган. Улар асосан XVIII ва XIX асрга оид ашёлардан иборат.

Яна бир бўлим XVII—XIX асрларда Туркистонда турмушда ишлатиладиган металл асбоблар кўргазмасидан иборат. Улар орасида тозлар, офтобалар, рўзғор идишлари, лаган ва товоқлар, обдасталар, дошу, чойнак, чилимлар кўринади.

Сўнгги бўлим эса кулолчилик ишига, унинг XVIII-XIX асрдаги давомига бағишланган. Унда сопол товоқлар, сув идишлари, уларнинг хилма-хил безаклари намойиш этилади.

Линден музейи томонидан нашр этилган «Буюк ипак йўли ворислари. Ўзбекистон» кўргазма каталогининг охирида Ўрта Осиёнинг чоризм томонидан босиб олинишидан тортиб, то 1991 йили Ўзбекистон республикасининг мустақилликка эришувигача бўлган давр тўғрисида қисқача сўз боради. Каталогнинг охиридаги алоҳида боб — «Ўзбекистон географик жиҳатдан Совет давридан кейинги Ўрта Осиёдаги энг илғор мамлакатдир» деб аталади.

Каталогнинг охирги боби «Германия ва Ўзбекистон» деб номланган. Муаллифи А. Шиммел.

Бу мақолада муаллиф улуғ немис шоири Гётенинг Ғарбшарқ девонидан айрим парчалар келтирган. Муаллиф Амир Темур билан Хофиз ўртасидаги суҳбат; Исмоил Бухорий йиққан саҳиҳ ҳадислар, улуғ файласуф Абу Наср Форобий, ал-Хоразмий, ал-Фарғоний, Ибн Сино ва унинг «Тиб қонунлари» ва бошқа асарлари тўғрисида сўзлайди.

Мақолада Баҳоуддин Нақшбанд ва унинг таълимоти тўғрисида маълумот берилган.

Шайх Нажмиддин Кубро тариқати ва Шайхнинг мўғул босқинчиларига қарши курашда бошчи бўлгани тўғрисида сўз бор. Мақола муаллифи Абу Райҳон Беруний тўғрисида. Беруний илмий меросининг немис олимлари томонидан ўрганилиши ҳақида муфассал сўзлайди. Улуғбек, Ҳусайн Бойқаро, Алишер Навоийларнинг ижоди ва фан-санъат-адабиётга ҳомийлигини кўрсатади.

Р.Шарипов олган суратлар

Немис шарқшуносларининг Ўрта Осиё маданий-илмий обидаларини ўрганиш соҳасидаги ишлари ҳақида маълумот беради.

Мақола Германия ва Ўзбекистон ўртасидаги алоқаларнинг янада юксалишига ишонч билдирувчи сўзлар билан тугалланади.

ШТУТГАРТДАГИ ЛИНДЕН МУЗЕЙИ

Музей Штутгарт шаҳрининг қоқ марказида жойлашган. Граф Сеппелин меҳмонхонасидан пиёда беш минутлик йўл.

Музейга граф фон Линден асос солган. Музейнинг асосий мақсади Вюртемберг ишлаб чиққан маҳсулотни жаҳон бозорларига, хусусан Африка, Осиё, Америка ва Австралияга чиқаришга кўмаклашувдан иборат бўлган. Айни замонда граф фон Линден музейининг моддий базасини яратиш, унинг амалий фаолият кўрсатмоғи учун зарур молиявий ишларни бажаришни ҳам ўз зиммасига олган.

1911 йилда граф фон Линден вафот этганидан сўнг, музей унинг номи билан «Линден музейи» деб атала бошланган. Бу вақтда музей аниқ этнографик характерга эга эди. XX аср бошларида музей коллексиясида 60 мингдан ортиқ экспонат бор бўлиб, улар амалий санъат ашёлари эдилар. Бу ашёлар Жанубий Америка, Шарқи-Жанубий Осиё ва Лотин Америкасига тааллуқли бўлганлар. Кейинчалик музей фонди қадимий ва ўрта аср санъати намуналари билан тўлдирила борди.

1944 йили уруш вақтида бузилиб харобага айланган бу музей 1954 йилга келиб қайта тикланди. Тиклаш ишлари асосан ижтимоий маблағлар ҳисобига амалга оширилди.

1973 йилдан бошлаб музей Штутгарт шаҳари ва федерал ўлка қарамоғига олинди. Қайта қурилди, янги иншоатлар барпо қилинди. Музей замонавий техникага эга бўлди. Кутубхона, ахборот-алоқа зали қурилди.

Кейинги беш йил давомида музей асосий диққат-эътиборини Шимолий Африка, Яқин ва Ўрта Шарққа қаратди. Бу ерларни ўрганишга кўп диққат-эътибор берди.

1974 йилда тузилган Шарқ бўлими профессор Е. Калтер бошчилигида Марокаш, Бирлашган Араб Амирликлари, Туркия, Эрон, Афғонистон Покистон ва Ҳиндистонга эътибор қаратди. Илмий изланишлар натижасида Афғонистонда катта кўламда амалий санъат намуналари йиғилди. Уларни ўрганиш асосида маълум бўлдики, бу асбобларнинг кўплари ўтмиш асрлари ўзбек ва туркман усталари томонидан ишланган экан.

Шу туфайли ўзбек-герман қўшма кўргазмасининг лойиҳасини яратиш фикри туғилди. Бу кўргазма «Буюк ипак йўли» деб аталди.

Кўргазманинг тантанали очилиш маросими 1995 йил 15 ноябр куни Германия Федератив республикаси Баден-Вюртюмберг ўлкасининг маркази Штутгарт шаҳарида бўлиб ўтди. Унда Ўзбекистон республикасининг Президенти И. А. Каримов ва Германия Федератив республикаси Президенти Р. Хертсог иштирок этдилар ва табрик сўзлари айтдилар. Ўзбекистон Президенти И. А. Каримов ўзбек халқининг қадимий ва бой маданияти тарихи тўғрисида илҳомли ва ҳаяжонли нутқ сўзлади. У кўргазманинг Ўзбекистон ва Германия ўртасида маданий ҳамкорликни мустаҳкамлашда муҳим ўрин тутажагига ишонч билдирди.

«Буюк ипак йўли ворислари. Ўзбекистон» кўргазмаси Штутгарт шаҳрида 1996 йил 10 майгача очиқ бўлади. Сўнг кўргазма Берлин шаҳрига кўчирилади. Келгуси йили кўргазманинг Голландияда ўз ишини давом эттириши кўзда тутилган.

Азиз ҚАЮМОВ

**Алийбег Рустамий,
ЎзРФА академиги**

ТАБИИЙ ЙИЛ ҲИСОБИ

ҲАМАЛ КИРДИ — АМАЛ КИРДИ

Табиий йил ҳисобига эга бўлган халқлар қатори Ўзбекистон аҳолиси мустақилликка эришгандан бошлаб янги йилнинг, янги баҳорнинг биринчи куни бўлмиш Наврўзни байрам билан қаршиламоқда. «Наврўз», яъни янги кун деганда табиий янги йилнинг биринчи куни, баҳор фаслининг биринчи ойи — Ҳамалнинг биринчи куни тушунилади. Аммо «Наврўз байрами» деганда бу байрамга бағишланган кунлар ёки ҳафта тушунилади. Мучал йиллари ҳам январнинг биридан эмас, Ҳамалнинг биридан бошланади. Ҳозирги сичқон йили Туркистон учун Ғарб тушунганидек, январнинг биридан эмас, Ҳамалнинг биридан бошланди. Баҳор мартнинг биридан эмас, Ҳамалнинг биридан бошланди. Ҳамалнинг бири мартнинг йигирма бирига тўғри келади. «Март баҳор ойи» деганда, унинг биринчи куни эмас, йигирма биринчи куни назарда тутилади.

Мана шу ҳақиқий йил совет даврида Москванинг шовинистик ҳукумати талаби билан маҳаллий итоаткор раҳбарлар томонидан инкор ва қатағон қилинди, яъни қатъий манъ қилинди. Аммо «Ҳамал кирди — амал кирди» каби иборалар колхозчиларни ва деҳқончиликка ҳеч қандай алоқаси бўлмаган аҳолини жумладан, ўқувчиларни жабрий меҳнатга тортиш учун шиор қилиб олинди.

Бугун умуман мустақил ҳаётимиз, хусусан иқтисодимиз, маданиятимиз ва сиёсатимиз учун ўта муҳим бўлган амаллардан бири бўлмиш маҳаллий йил ҳисобимиз кундалик ҳаётимизда қўллашимиз керак, албатта, Григорий йил ҳисобини инкор қилмаган ҳолда. Григорий тақвиймини ҳисобга олишимиз Ғарб билан бўладиган муомалаларимиз учун керак. Ҳижрий-и қамарий шариъат-и исломийамиз учун зарур. Ҳижрий-и шамсий фасл билан боғлиқ ишларимиз учун муҳим.

Ўқитувчиларимиздан илтимос шуки, бугундан бошлаб номустақил барнома (программа) ва дарсликларга таяниб, йилнинг биринчи фаслини куз ҳисоблаб сентябр, октябр ва ноябр куз фасли, декабр, январ ва феврал қиш фасли; март, апрел ва май баҳор фасли; июн, июл ва авуст ёз фасли деб, ўқувчиларга ғайритабиий ва ғайрилмий маълумот бермасалар. Бу бизнинг аждодларимизнинг илмий савиясига номуносиб ҳолдир.

Йил, ой ва кунни белгилашда замон боши қилиб машҳур табиий ёки ижтимоий ҳодиса содир бўлган кун олинади. Мана шу ҳодиса ва шунга асосланган ҳисоб «таърих» деб аталади. Мелодий таърихи Исо алайҳи-с-саломнинг туғилишидан, ҳижрий таърихи Муҳаммад салла-л-лоҳу алайҳи ва салламнинг Макка-йи Мукаррамадан Мадинайи Мунавварага ҳижратидан бошланган.

Таърих фаслга мувофиқ ёки номувофиқлиги жиҳатидан фаслий, ва ғайрифаслий бўлади. Фаслийда йил боши қилиб баҳорги ёки кузги эътидол олинади. Баҳор бошига асосланган фаслий куз бошига асосланганига нисбатан табиийроқдир. Кун билан туннинг тенглашган вақти «эътидол» дейилади. Бу тенглашиш йилда икки марта, баҳор бошида ва куз бошида содир бўлади. Мелодий таърих ва ҳижрий-и қамарий ғайрифаслийдир. Чунки мелодийда йил боши янаварнинг биринчиси қишнинг ўн биринчи кунига, яъни Жадйнинг ўн биринчисига тўғри келади. Ҳижрий-и қамарийнинг йил боши Муҳаррамнинг биринчиси эса турли фаслларга тўғри келади.

Ҳажрий-и шамсий эса фаслийдир. Чунки бунда йил боши Ҳамалнинг биринчисига, яъни баҳорнинг биринчи кунига тўғри келади. Бунга «янги йил» деб эмас, аниқ таъбир билан «Наврўз», яъни янги кун деган ном берилган.

Ҳижрий-и шамсий фаслий бўлганлиги учун унинг ойларини фаслма-фасл айтиш мумкин. Баҳор ойлари Ҳамал, Савр ва Жавзо. Ёз ойлари Саратон, Асад ва Сунбула. Куз ойлари Мезон, Акраб ва Қавс. Қиш ойлари Жадй, Далв ва Ҳут.

Мазкур ойлар табиий қуёш йилига мансуб бўлиб, унинг табиийлиги шундаки, бунда табиатдаги қуёш билан боғлиқ бўлган фаслий ўзгаришлар ҳисобга олинади. Шунинг учун бу йил ҳисоби «фаслий» деб аталади. Фаслий ҳижрийда, юқорида айтиб ўтганимиздек, йил баҳорнинг биринчи кунидан бошланади ва қишнинг охирги куни билан тугайди. Йилда икки марта тун билан кун баробар бўлади. Биридан кейин кун тунга нисбатан узая бошлайди, иккинчисидан сўнг тун кунга нисбатан узая бошлайди. Кун узая бошлаганда тун-кун тенглигидан баҳор, тун узая бошлаганидан куз бошланади. Баҳор куннинг энг узун ва туннинг энг қисқа бўлган давригача давом этиб, шундан кейин ёз фасли бошланади. Буни «ёзги инқилоб» деб атайдилар. Ёз фасли кун қисқаришга юз тутиб, кузги эътидолгача давом этади. Куз туннинг энг узун ва куннинг энг қисқа бўладиган вақтигача давом этади. Шу пайтдан қиш бошланиб кун узайишига юз тутади.

Бу йил ҳижрий-и шамсийнинг 1345 йили. Баҳорнинг ойу кунлари қуйидагича (чизиқдин сўнг мелодий ҳисоби берилди. Март «м», апрел «а», май «м», июн «и» деб берилди):

ҲАМАЛ

Шанба		3-23м	10-30м	17-6а	24-13а	31-20а
Якшанба		4-24м	11-31м	18-7а	25-14а	
Душанба		5-25м	12-1а	19-8а	26-15а	
Сешанба		6-26м	13-2а	20-9а	27-16а	
Чоршанба		7-27м	14-3а	21-10а	28-17а	
Пайшанба	1-21м	8-28м	15-4а	22-11а	29-18а	
Жумъа	2-22м	9-29м	16-5а	23-12а	30-19а	

САВР

Шанба		7-27а	14-4м	21-11м	28-18м
Якшанба	1-21а	8-28а	15-55м	22-12м	29-19м
Душанба	2-22а	9-29а	16-6м	23-13м	30-20м
Сешанба	3-23а	10-30а	17-7м	24-14м	31-21м
Чоршанба	4-24а	11-1м	18-8м	25-15м	
Пайшанба	5-25а	12-2м	19-9м	26-16м	
Жумъа	6-26а	13-3м	20-10м	27-17м	

ЖАВЗО

Шанба		4-25м	11-31м	18-8и	25-15и
Якшанба		5-26м	12-2и	19-9и	26-16и
Душанба		6-27м	13-3и	20-10и	27-17и
Сешанба		7-28м	14-4и	21-11и	28-18и
Чоршанба	1-22м	8-29м	15-5и	22-12и	29-19и
Пайшанба	2-23м	9-30м	16-6и	23-13и	30-20и
Жумъа	3-24м	10-31м	17-7и	24-14и	31-21и

Йўлдош СУЛАЙМОН

ОТАМЕРОС ИШҚ

«ВОДИЙ» ДОСТОНИДАН

Ҳаётимда илк бора — айладим ўзимни шод:
Кўнгилга яширинган сўзларни этиб озод!
Худо бир, олам бир, ой бир, қуёш ҳам бир,
замин ҳам бир,
Ота бир, она бир — бунга йўқ сўроғу такбир.
Отадан ҳам, онадан ҳам меҳрибоним Ўзидир,
Муҳаббат не, иқболим не — топган оним Ўзидир.
Бор ишончим, бу — динимдир,
диним асли ишончим,
Шунинг учун туним йўқ, ёп-ёруғдир ич-ичим.
Одамдан бошқа жинслар ишонч не — кўзга илмас,
Ўзининг ким эканини чиндан ҳам ўзи билмас.
Кўкракдаги кўзи кўрлар қўрқадилар ўлимдан,
Сарбонимсан, аё соқий, тутгин ўзинг қўлимдан.
Ўқиб-ўқиб, уқиб-уқиб, яна шунга ишондим —
Қандай бўлсак ва охири қайтаради ўшандай.
Ғарбга қараб, Шарққа қараб, фақат уни кўраман,
Еру кўкка, тоққа қараб, фақат уни кўраман.
Қалбим кўзи — ишонч кўзи Сен туфайли очилди,
Фақат менинг дил-дилимни иймони йўқлар тилди.
У Яккаю ёлғизини танимаса, сезмаса,
Одам бўлиб руҳий олам боғларини кезмаса —
Бордир унга жаҳолатнинг алоҳида бир шарҳи,
Ҳайвондан ҳам қуйи турар бундай кишилар фарқи.
Фотима онамизнинг жони менинг жонимда,
Ё Али, қонларингиз оқиб турар қонимда!
Сиз Маҳдуми аъзамимсиз улуғ ҳазрат Косоний.
Сиз ҳамиша аввалимсиз, ўзгалар доим соний.
Арзимни худоимга етказувчи пиримсиз,
Мавжуд ал-Аввал йўлини кенг англатган сиримсиз.
«Аҳли суннат вал жамоа» мазҳабида юрганлар,
Дилу тилни бир этганлар, битта аҳдда турганлар.
Ҳикмат нури ёғилади азизларнинг оҳидан,
Кароматы башоратлар келар доим ваҳийдан.
Ҳазрати Ғавсул Аъзамим авлоди Марғилонда,
«Султонул авлиё»миз бу ерга келган қандай?!
Фарзандсизга фарзанд сўраб, ўртада восил бўлар,
Сидқидилдан эргашганлар муроди ҳосил бўлар.
«Шайх Машриқ», «Қутби Аъзам» номлари
машҳур бўлган,
Йўқлаб борган кишиларнинг ҳамиша кўнгли тўлган.
Илми тафсир, илми ҳадис, илми мазҳаб ёд эди,
Илми фиқҳ, илми назмда кўплар ундан мот эди.
Мевалари кўп дарахтнинг эгик турар шохлари,
Бошим ҳамдир, худоимга, қани етса оҳларим.
Дунёдан кетар онда ёнларига ўтқазиб,
Хулқ одоб хазинасин калитини тутқазиб:
— Молу дунё тўплолмадим, қўлу кучим етмади,
У кўнгилни тортолмади, ҳеч маҳлиё этмади.
Ҳалол бўлгин, пок бўлгин, орзуим шу, болам, деб,
Иймонлига иймонлидир ҳамиша бу олам, деб —
Кўзин юмди дунёдаги буюкдан буюк ҳотам,
Ҳидоят нурларини мерос қолдирди отам.
Эй, Йўлдош, «давои ишқ қил, барчадан беозор бўл,
Уйқуни қилғил ҳаром, тун кечалар бедор бўл,
Дарди йўқ бедорни кўрсанг, сен бемор бўл»[1]
Бу мен учун танланган йўл — бирдан-бир ягона йўл!
Даъватимнинг дилимдаги ўчмайдиган муҳри шу,
Мусулмонлик аслида савобга савоб қўшув.
Аввал, Охир, Зоҳир, Ботин — ҳаммаси Унинг ўзи,
Муҳаббат изҳори бўлган ҳамиша унинг сўзи!
У хоҳласа, барча миллат бир миллатга айланар,
У хоҳласа, бутун дунё битта кафтга жойланар.
У хоҳласа, барча одам эргашади бир динга,
У хоҳласа, кундузимиз ўрнин бўшатар тунга!
Энг аввало ўйлагин деб оятларни юборган,
Дил англаса сўйлагин деб оятларни юборган.
Йўқ-йўқ, унда зўрлик йўқдир, бордир фақат марҳамат,
Бу ҳикматни ҳис этмайди фақат ҳайвону номард!
Худосизлар элу халққа бериб келган доим панд,
Разил бўлар ўшаларга эргашган ҳар бир фарзанд.
Ўз-ўзини тушунмаган ҳеч ўзгани англамас,
Бахт йўлида ўзидан ўзганни у англолмас!
Ҳаяжонга тўла умрим ўтяптими осуда,
Мен қаерда яшаяпман, кимларнинг даврасида?!
«Зикри ал-жахрийа»[2] ичра тебранганман жуда кўп,
«Зикри ал-ҳофий»[3] дан дилга ажиб офтоб олдим хўп!
«Жолусу ҳифз ан-наф»[4] шиор бўлиб йўлимни очар,
Зикри шавқим[5] юрагимга маънилар нурин сочар.
Ана шундай дақиқалар энг бахтли оним бўлар,
Хаёлларим мени сийлаб, яшащдан кўнглим тўлар.
Булоқ суви ул булоққа қайтадан қуйилгандай,
Олинган ҳар бир омонат ўрнига қўйилгандай,
Худди қушдай қанот қоқиб учиб юрган руҳимни,
Адашмасин дея мендан чўчиб юрган руҳимни —
Йиғлаб-йиғлаб қўшган чоғим ўзининг маконига,
Сажда қилсам оздай бўлар умримнинг бу онига!
Қовушиб кетаман гўё ўша гўзал борлиққа,
Илоё, ҳамма мўминлар эришсин бу ёрлиққа!
Бугун ширин уйқуда кимлар кирди тушимга,
Назарларин ташладилар бору изу ишимга.
Увайсий [6] бўлмоқ умиди узилмас ҳеч кўнгилдан,
Икки оламда нима бор ортиқ жаннатдай гулдан?!
Бу дунё фонийлигидан лол қотдим чополмасдан,
Гоҳ муҳаббат изин излаб йиғладим тополмасдан!
Навоий бобом силадилар бошимни тушларимда,
Гоҳо ёлғон ишқ етаклаб, айрилдим хушларимдан.
Бошида қандай бўлсам, охири шундай қолдим,
Ўзгага доим шону ўзимга гуноҳ олдим.
Не донишлар кулиб ўтди, Мажнун сифат ҳолимдан,
Қуръонни ёд ўқиганлар Лев Толстой хаёлимда!
Тусмуҳаммад ҳожи бобом номлари боғ-роғимда,
Эшмуҳаммад ҳожи бобом ҳамиша қароғимда!
Онахоним бузруквори Халил девкор аслзода,
Билганларим шуки, улар ичган жаннатдай бода!
Ғурур билан ёзай энди келиб қолди хонаси,
Хонбиби деб атаганлар волидамнинг онасин!
Суриштирсам, етти пуштим аҳли уламо бўлган,
Аста-аста қайтмоқдамиз ўшалар кирган йўлга!
Ризқим улуғ, умрим узоқ бўлсин деган ниятда,
Ибрат олиб ён-веримдан, ибрат олиб ҳаётдан:
Қариндошу уруғларга хиёл эгиб бу қадни,
Баланд тутиб келдим меҳру қуёшли муҳаббатни!..

1.Аҳмад Яссавий сатрлари.
2. Овоз чиқариб зикр қилиш.
3. Овоз чиқармасдан зикр қилиш. Бунга Хожа Абдухолиқ Ғиждувоний асос солган (1118—1180).
4. Меёрни билиш, нафсни идора қилиш.
5. Зикрдан маъни уқа билиш.
6. Ўтган улуғ боболар руҳи кимни тарбия қилса, ул бахтли мўмин увайсийдир.

ТУЙҒУЛАР ТАРБИЯСИ

«Сен нима истайсан, Миразиз Аъзам?..»

Ҳозир ўттиз қирқни қоралаб қолган авлод: «Ассалом, рус халқи улуғ оғамиз», деб эрталаб кўзини уйқудан очарди. Ҳозир ўн беш-йигирма ёшлар орасидаги ўсмир ёшлар эса: «Ленин бобомлар — менинг бобоблар» деб боғчада жўр овоз бўлиб, ашула айтишни машқ қилишарди. Хуллас, порлоқ келажакнинг, яъни коммунизмнинг «хом ашёси» (инсон айнан «хом ашё» сифатида коммунистик мафкурага қорилиб, зуваласи пишириларди) «зўр қурилишга» қизғин тайёрланди. Ўша йиллар (1980 й.) Миразиз Аъзамнинг «Туйғулар» номли шеърий тўплами чоп этилди.

Шу кунларда ҳам «сотсиалистик реализм методини «тириш-тиришга уринаётган баъзи компартия ноғорабозлари ва илғор карнайчилари «Туйғулар»ни ўша вақтда заррабин остига қўйиб, хато қидиришга киришгандилар. Буни ўша йиллардаги вақтли матбуот тахламларини бир қур варақлаб кўрган одам дарров билиб олади.

Россия парламентининг қуйи палатаси, шу йил 15 март куни «Беловеж шартномаси»ни бекор қилиб, собиқ СССРни тиклаш тўғрисидаги бемаъни қарор чиқаришга уринганi бизнинг бу «лирик чекиниш»ишимизни оқлайди.

1980 йил муҳитида шундай чақмоқ сўзлар чақнаган эди:

Оға! Мен тушундим
сизни мукаммал,
Ўртага солдингиз
бир гапни бу дам:
нимаки тиласам
амалга ошар.
умрбод қуллайсиз,
тилимни берсам...

Ажабо, «улуғ оға» билан ҳам шу тилда дангал гаплашиш мумкин экан-да?! Демак, эрталаб мадҳия садолари остида уйғонганларимиз ёлғон экан-да?!

Майли, бойлигимни,
кучимни олинг,
майли, нон-тузимни
кўрайлик баҳам,
мен сизга бурчлиман,
бурчимни олинг,
тилимни бермайман,
барин берсам ҳам.
Шавкатим, манглайга
битган ёрлиғим, —
ўтмишим, бугуним,
мунаввар эртам,
ҳаётим, умидим,
мангу борлигим —
бари барбод бўлар,
тилимни берсам.

(«Оғам билан суҳбат»)

Китоб босмадан чиққан кезлари биз дорилфунунда кечки бўлим талабалари эдик. «Халифамиз Убайдулла Саъдуллаев ўша китоб чоп этилган нашриётда ишларди. «Шеърларни ўқинглар, шеърларни! — дерди Убайдулла. — Бошқаси билан ишларинг бўлмасин». Албатта, китобнинг нишона нусхасиниёқ қўлма-қўл ўқиб чиқдик.

Талабалар ўша пайтда ҳар бир сўзни салмоқлаб кўрардилар, таққослардилар ва муаллиф асло хаёлига келтирмаган (балки, келтиргандир) маъноларни қидириб топардилар.

— «Шавкатим» деганда шоир Шавкат Раҳмон назарда тутилган.. «Мунаввар» деганда жадид Мунаввар қори Абдурашидхоновни назарда тутган... «Эртам» деганда озодликни назарда тутган,.. Ўзбекистоннинг келажаги ойдин — у албатта озод бўлади!

Одатда, шўро даврида бор ҳақиқат рўй-рост айтилса, ўша ҳақиқат қай йўсинда (шеърий, насрий жанрлардаги «эзоп» тилида) айтилишидан қатъий назар, муаллифни ҳам, ўқувчини ҳам тушкунлик чулғаб оларди.

Чунки Ўзбекистоннинг мустақил бўлишини, озод бўлишини, ҳаттоки, тасаввур этиб бўлмасди. Мактабларда, олий ўқув юртларида «ҳаммамиз учун ҳурматли бўлган» Л. И. Брежневнинг «Кичик ер», «Тикланиш», «Қўриқ» асарлари дарслик ўрнида ўқитилар, муаллифга эса адабиёт соҳасида Ленин мукофоти тақдим этилган эди. Хуллас, уфқда ялт этган нур кўринмасди. Шундай зулмат ичра шоир комил-ишонч билан «мунаввар эртам» исмли мафтункор юлдузни кўк тоқига тикиб қўяди. Тўғри, у йўлчи юлдуз эмас, адашган йўловчига йўл кўрсатмайди. Бироқ, кўк тоқида порлаб турган ўша юлдуз эртанги кунга умид уйғотади, кишини ширин хаёлларга толдиради. Беихтиёр хўрсиниб юборасан, беихтиёр «оҳ» тортиб юборасан ва беихтиёр «аъло» баҳо оласан. Демак, умид узилмаган. Ҳали умид бор. Ўша умид риштаси олис юлдуз шуъласини қалбларга туташтириб туради. Риштадан нур томиб туради, оби ҳаёт томиб туради. Лекин ҳаёт ҳақиқати бошқача — аччиқ, аёвсиз:

Қани гўзал ваъдалару
қани ўша озодлик?
Она халқим ҳамон қарам,
кўнглида йўқ ободлик.
Ҳамон кифтдан босар заҳмат,
ҳамон манглай қора тер.
Биз топамиз, улар ейди—
ҳайрон титраб қолар ер.

(«Чаадаев изтироби»)

Гўё бу «Чаадаев изтироби»
Буниси-чи?
Ўзи топганини ейолмай,
ўзи тикканини ўзи кийолмай
ҳайрон турганларга
бир сўз деёлмай,
адолат йўлини севди, жўралар.

(«Умр»)

Тавба, Чаадаев ҳам ўзбекча изтироб чеккан экан-да, дейди ўқувчи ўсмоқчилаб. Ҳар ҳолда, рус мужиклари ҳам крепостной тузум исканжасида яшаган, улар помешчикларни семиртирганлар... Шоир ўша замондаги ижтимоий адолатсизликдан шикоят қиляпти. Лекин, «Умр»даги оҳанг ҳам негадир Чаадаев изтиробига уйқаш. Балки, бу «умр» ҳам...

Мен кетдим, қўрқоқлар,
сиз юринг тирик,
сизга мувофиқдир
занжиру кишан.
Сизга керак эмас озодлик,
ҳурлик,
сизни қизиқтирмас
на шавкат, на шон.

(«Байрон»)

Байрон. Лорд. Аслзода. У Англияни тарк этаяпти. Ўша пайтлари Буюк Британия қироллигининг мустамлака ўлкалари ўзининг ҳудудидан 109 баробар катта эди. Инглизлар мустамлакачи эди. Улар занжирбанд эмасди, кишан кийганлар бошқалар. Равшанки, уларга озодлик ҳам, ҳурлик ҳам керак эмасди. Ўзлари озод ва ҳур эдилар. Тўғри, Байрон юнонларнинг озодлик ҳаракатида фаол иштирок этади ва жанговар жабҳа яқинида оғир касалликка чалиниб ўлади. Хўш, «Байрон» нега кесатиқ қиляпти, кимга аччиқ қилаяпти? У кимларни озодликка, ҳурликка даъват қилаяпти? Ахир, у ишқий можаролар туфайли Англиядан зўрға қочиб қутулади-ку! Агар Байрон яна бир-икки ой Англияда турганида борми, уни ҳам Ҳамза каби тошбўрон қилиб ўлдиришарди. Вазият шунчалар қалтис эди. Тарихий ҳақиқат худди шундай эди. Демак, Байрон «изтироби» ҳам...

Қандай унутай озодликни,
таъмини билган бўлсам, қандай
унутай?

(«Хотирот масаласи»)

Бу савол, албатта, генерал Пиночетга йўналтирилган. Шеър сарлавҳаси остида шундай мазмунда изоҳ берилган.

Шунақами?
Сен нима истайсан,
Миразиз Аъзам?
Сенга бу оламда нима етишмас?
Сенга халал берар қандай
ғубор, хас?
Ичингда нима у сўзловчи
баъзан?
— Билмайман, таърифлаб
беришим қийин,
ҳарқалай, мен ҳасрат
чекмам атайин.

(Сарлавҳасиз шеърдан)

Бу «эзоп» тили эмас, балки оддийгина шеърий забон. Уни шеър ўқийдиган ҳар қандай киши аниқ-равшан тушунади ва: «Оға, мен тушундим сизни мукаммал», дейди кўкда порлаб турган олис юлдузга тикилиб.

Озодлик, ҳурлик калималари Миразиз Аъзам шеъриятидан тилларга, тиллардан дилларга кўчди. 80-йилларда чинакам уйғониш бошланди. Навқирон ўзбек китобхони ҳушёр тортиб қолди. Дунёда асл қадриятлар борлигини қайта кашф этдик. Кўксимиздаги мунис туйғулар чинакам ДАРДга айланди. Давосиз дардга йўлиқдик. Луқмони ҳакимга мурожаат этдик: «Ўлимдан бошқа ҳамма нарсанинг даъвоси бор», деди у. Дилларда умид куртаклади, «мунаввар эртам»га ишонч пайдо бўлди.

Албатта, ёлғиз Миразиз Аъзамнинг «Туйғулар» тўпламидан ҳаммаси бошланди, деб даъво қилмаймиз. Лекин, «Туйғулар» мудроқ дилларни туртиб юборди. «Туйғулар» ўзбек қалбидаги муқаддас туйғуларни уйғотди.

Нима бу? Шоирнинг жасоратими? Шижоатми? Йўқ. Ундай эмас. Менимча, бу озодлик, ҳурлик йўлига қилинган қурбонликдир. Шоирнинг қурбонлиги. Шеъриятнинг қурбонлиги. Тил-Миллат-Ватан-Озодлик туйғуларини фидокор шоир тарбиялайди, фидокор шеърият тарбиялайди.

«Санъатнинг ахлоқи — унинг гўзаллигидир. Мен услубни ҳамма нарсадан юксак баҳолайман, ҳақиқат ундан кейин туради», дейди Гюстав Флобер.

Флобер минг бора ҳақ. Зеро, гўзаллик ҳар қандай шубҳаю гумондан ҳолидир. Бу борада баҳслашиб бўлмайди. Гўзаллик ўз номи билан гўзал! Бу дунёнинг энг олий ҳилқати — гўзал, яралмишнинг ўзи гўзал.

Бироқ, асл гўзалликни кўриш, ҳис этиш, баҳолаш, қадрлаш учун нима керак? Фақат тўрт мучаси соғ одам гўзалликни қадрлай оладими? Гўзалликни ҳидлаб бўладими? Гўзалликни кафтга олиб, салмоқлаб бўладими? Йўқ. Бунинг учун, энг аввал, туйғулар тарбияланган бўлиши керак. Дилда асл туйғулар уйғоқ бўлиши керак. Мудроқ дил икки дунёда ҳам гўзалликни ҳис этмайди, кўрмайди. Ҳаётнинг ибтидоси гўзаллик бўлгани каби ибтидонинг ибтидоси — туйғулар тарбиясидир.

Камина худди шу маънода Миразиз Аъзам шеъриятини муқаддас қурбонлик деб биламан. Яратганга беадад шукрлар бўлсинким, Миразиз аканинг фидокорлиги зое кетмади: бир авлоднинг туйғулари тарбияланди. Бу авлод мустақилликка очиқ кўз билан, ёруғ юз билан қадам қўйди. Иншоаллоҳ, мустақиллигимиз кўзи очиқ, ёруғ юзли авлоднинг кифтида абадий тургай!

Туйғуларимизни тарбиялаган қадрдон шоиримиз бугун 60 ёшга тўлибдилар. Муборак бўлсин, Миразиз ака! Самимий таъзимларимизни қабул этгайсиз!

Набижон БОҚИЙ

●ЮЗ САТР

ОҚАР ДАРЁ БЎЛ

Адабий тур ва жанрлар ҳам тарихий ходисалардир. Улар замон талаби билан эскириши ёки янгиланиши, суст ёки фаол ҳолатга кўчиши мумкин. Ҳозирги замонда рубоий ҳам шундай жараённи босиб ўтиб келмоқда. Чунончи, у бугунги адабиётда тўртлик шеърларнинг хусусиятларига мослашиб, синтезлашиб кетди. Шунинг учун аслида мустақил тўртликлар тарзида ёзилиб, ҳикматга мойил, ўзига хос тузулишга эга, маълум бир ижтимоий ҳодиса, ақида ва мақсад ҳақида умумлашма бир фикрни ифодаловчи шеърлар рубоий тарзида тақдим этилмоқда. Бунинг эса, ўз мантиқий ва ҳаётий илдизлари, асослари мавжуд.

Замон шоирларининг, жумладан, Тўлан Низомнинг асосан ҳижода ёзилган рубоийлари ҳам шундай поэтик ўзгаришларга бегона эмас.

Унинг ўтган йил нашр этилган «303 рубоий» китоби ҳаётий кузатиш ва кечинмалар акс этган қатра шеърлар мажмуасидир. Уларда биз ҳаётнинг теран нуқталарида ҳозир бўлиб, ундаги ҳар ўзгаришларни синчковлик билан кузатиб, ўй-фикрга берилиб, жиддий ҳаётий-фалсафий хулосаларини кескин ифодаловчи шахс сифатида шаклланган муаллифга дуч келамиз.

Эллик беш ёшимда тангри,
худойи
Мармар мавсум чоғи,
қаттиқ қиш ойи
Қудрат ато этди,
қалбда туғилди
Уч юзу уч дона ҳақгўй рубойи.

У ўз ўқувчиларини хайрли ишларга чорлайди. Ҳаётий тажрибалардан ибрат олган, иссиқ-совуқларни бошидан кечирган оддий инсон — ижодкор сифатида мавъизалар, ўгит-пандлар, талаблар билан чиқади.

Кўл бўлма, денгиз бўлма,
оқар дарё бўл,
Чўлу саҳроларга сен
боқар дарё бўл.
Тўлан Низом саҳийдир,
унга ўхшагил,
Эр қалбида чироқни
ёқар дарё бўл.

Тўлан Низом рубоийлари китобга мухтасар сўз боши ёзган А. Ҳайитметов айтганидек, бу тўла маънода шоирлик шахсиятининг ифодаси. У дам ғурур билан мақтанса, дам инсоний қусурларини бўйнига олишдан ийманмайди.

Унинг рубоийлари замон, миллий истиқлол руҳи билан суғорилган. Инсонни ҳалолликка, мустақил иш тутишга, хушомадгўй ва текинхўр бўлмасликка ундайди:

Ўзи яратмайди, олиб сотади,
Ичига ҳийлани солиб сотади.
Бошига кун тушса,
миллатини ҳам
Эл-юртини ёмонлаб
нолиб сотади.

У маънавият етуклиги, бойлиги кўзгулари, давлат таянчи бўлмиш олиму фузалоларни, шеъру шоирларни сарбаланд кўради, уларнинг таъзимида пурҳикмат, булоқ сувидек тиниқ фикрларни ифодалайди:

Олимлар йиғини —
пирлар йиғини,
Дунёда номаълум
сирлар йиғини,
Сен унга бора қол,
қулоқ тут, маҳзун
Бир дам қайраб
олгин ақлинг тиғини.

Рубоийлар ичида миллатни, эл-юртни, унинг буюклигини, куч-қудратини, ор-номусини, шукуҳини олқишловчи намуналар ҳам анча. Уларни она-Ватан, заҳматкаш халқ ҳақидаги теран фалсафий хулосалар дейиш мумкин.

Шундай эътиборни тортиб турувчи намуналар қаторида насиҳатгўйликдан иборат бўлиб қолган рубоийлар ҳам учрайди. Баъзи рубоийларда шоир айтмоқчи бўлган фикр аниқроқ англашилмайди, бадиий нутқда, услубда чигаллик сезилиб қолади:

Тарих ичра қоламанми,
билмадим,
Ўз баҳомни оламанми,
билмадим,
Бу дунёни ишларини
эрмак қилиб —
Ёздим-қуйдим,
кўзларимга илмадим.

Шоир хулосаловчи уч юзу учинчи рубоийнинг «кел, бугун маъзур тут, нуқсоним бўлса» мисрасида пок ният билан дил роз қилганидек, бу каби етишмовчиликлар тўлғин яхшиликларни асло босиб кетолмайди. Тўлан Низомнинг ҳикматга, ҳаётий қарашларга тўла китоби маърифат ва маънавият нурларини бағишлай олади.

Раҳмонқул ОРЗИБЕКОВ,
Исроил МИРЗАЕВ,
СамДУ профессорлари

УНУТИЛИШ ЗАВҚИ

Фикралар

ИККИ ЎРИК ДАРАХТИ

● Кўчамизда иккита ўрик дарахти бор. Муюлишдан яқинлашар экансиз, уларнинг бири ширин-шакар, иккинчиси — аччиқ мева қилишини хаёлингизга ҳам келтирмайсиз. Улар бир вақтда гуллаб, бир вақтда мева тугадилар ва пишадилар. Лекин, мевалари ҳар хил.

Китоблар ҳам шунақа. Ўқиб кўрмагунингизгача, ялтироқ муқовалари остида нималар борлигини билолмайсиз. Китоб ўқишнинг ҳавосини олган кишилар, шунинг учун бўлар-бўлмас китоблар мутолаасига вақт сарфлайвермайдилар. Сара китобларни ва сара муаллифларнинг асарларинигина ўқишни ўзларига одат қилиб оладилар...

ҚЎҒИРЧОҚ ТЕАТРУСИ

● ***Қўғирчоқ театруси олами:*** бу жанр тушунган одамга хўп қизиқдир. Мафтун этиб қўйиши ҳеч гап эмас. Ахир ХХ аср кишисини ҳайратга сола олиш осон ишми?

Америкалик қўғирчоқ устаси Жим Хепсон жаҳонгашта санъаткор. У дунё кезиб, одамларга ўз санъатининг имкониятларини намойиш этишга умрини бахшида этган.

Шу соҳанинг фарангистонлик етук вакили Филипп Жантининг фикрича, бу жанрдаги энг асосий вазифа қўғирчоқларга, яъни жонсиз буюмларга жон киритишдан иборат. Бир сўз билан айтганда, сеҳргарликдан бўлак нарса эмас. Иккинчи масала — ирратсионаллик... чексизлик ғояси. Одамларга маънавий завқ бағишлаш баробарида, уларнинг тасаввурлари доираси кенгайишига, шаклланишига ёрдам бериш. Дейлик, персонаж томошабиннинг кўзи ўнгида тирилади, уйғонади ёки пайдо бўлади (акси бўлиши ҳам мумкин). Эврилиш ҳодисаси содир бўлади. Бўшлиқдан дунё, керак бўлса, дунёдан бўшлиқ ҳосил бўлади. Бунинг учун, шундай сюрреал хусусият ва имкониятларга эга бўлиш керакки, уларнинг ёрдамида ҳеч кимга илғанмайдиган нарсаларни илғаб, жонсиз буюмлар ёрдамида жонли воқеани вужудга келтириш мумкин бўлсин. Перо (маъюс масхарабоз) образини олайлик: унга қараб туриб ачинмаслик мумкин эмас. Ҳолбуки, кўча-кўйларда меҳр-шафқатга муҳтож гадоларга ижирғаниб қараймиз. Жонсиз қўғирчоққа эса юрагимиз ачийди. Нега? Чунки ўша қўғирчоқ ҳақиқий уста қўлида, томошабин руҳига таъсир эта оладиган мўъжизаларга қодир бўлиб қолади.

Ана шу мавзуда кўпдан бери Баҳодир Йўлдошев билан гаплашмоқчи бўламан. Улар жонсиз буюмлар экану, наҳотки бизлар жонли, устига-устак қалби бор одамларнинг ёрдамида оламшумул асарлар яратолмасак. Айбни томошабинга юклаш, нотўғри. Менимча, саҳна ва томоша зали оралиғида ҳосил бўлган жарликка кўприк ташлаш ва томошабинлар қалбига йўл излаш лозим...

КЎЗИ МАЪЮС ОДАМНИНГ ҚЎШИҚЛАРИ

● Очиқ деразадаги ҳарир парда ортида ям-яшил ёнғоқ дарахти чайқалиб турибди. Юқорида мусаффо, мовий осмон. Офтобнинг тафти ҳам ёқимли.

Ҳаёт барибир гўзал!..

Айниқса, баҳорда...

Игор Талков куйлаяпти. Роса яхши кўраман унинг қўшиқларини. Унинг кўзлари (ҳатто кулаётганда ҳам) маъюс. Кўп изтироб чекадиган одамларда бўлади бунақа маъноли кўзлар...

ХАЁЛ МАШИНАСИ

● Уйқусизликнинг ҳам ўзига яраша азоби ва гашти бор. Бугун ухламадим ҳисоби. Хаёлан ёздим. Агар хаёлимдаги нарсаларни қоғозга тушириб улгуришнинг иложи бўлса эди, ажойиб бир рўмоннинг (бир кечадаёқ) муаллифига айланардим-қолардим.

Қани энди, фикрни ёзадиган машина бўлса...

ИКАРГА ЎХШАБ...

●Кеча шомда кинотеатрга бордик. Ажойиб филм намойиши бўлди. «Ҳам... Икарга ўхшаб» деб номланаркан у. Филм Франсия президентига қилинган суиқасд билан бошланади. Махсус комиссия (бир йил давомида) ўша жиноий ишни кўриб чиқади ва уни қалбаки хулоса билан ёпишга қарор қилади. Комиссиянинг етти аъзосидан бири бўлмиш Прокурор бундай хулосанинг нотўғри эканини мантиқан асослаб бермоқчи бўлади ва шу мақсад йўлида қурбонга айланади. Филмда шунақанги қизиқарли психологик услублар қўлланганки, томошабин беихтиёр унда метафора ва рамзларда, томоша ниҳоясида эса очиқчасига айтиладиган фикрни, яъни Ҳақиқат — бу қуёшга ўхшаган нарса, унга талпинган одамнинг бошига Икарнинг куни тушади деган фикрни илғаб олади.

Менга бу фикр Пристлининг «Хавфли бурилиш» песасидаги: Ҳақиқат уйқудаги ит, уни уйғота кўрма, қопиб олади, деган гапни эслатди...

САБРСИЗ ЛАВҲА

● «Ҳаёт тугалланмаган кинога ўхшайди. Унда ҳам, ўйнаётган роли ёки бажараётган вазифасидан қатъий назар, ҳар бир иштирокчи учун фавқулодда ҳаяжонли дақиқа — сабрсиз кутилган сўнгги лавҳа бўлар экан. Томошабин учун унинг ишонарли тасвири муҳим бўлса, мен учун муҳими — ҳақиқийлигидир».

Хотира дафтарига қораланган бу сатрларнинг эртага охирги лавҳаси суратга олинадиган филмда товушга айланиб янграши зарур бўлган энг сўнгги сўзлар эканлигини, қолаверса, буни (ўзидан бўлак) ҳали ҳеч ким билмаслигини ўйлаб, унинг вужудини ғалати бир ҳис қамраб олди...

РУҲ

● Одам ҳаётини ҳаракатга келтирадиган ҳар қандай жараён, юзага келаётиб, аввало унинг ички оламида, руҳияти қарида тўлғоқли ва тушунилиши мушкул бир тарзда содир бўлишини ўйласам, бу жараённинг кўз илғамас милёнлаб зарралардан ташкил топган асаб толалари, тўлқинлари... уларни ҳаракатга келтирувчи ҳаётбахш илоҳий қувват — Руҳ мени ҳайратга солади.

ЭҲТИЁЖ

● Яхшиямки, ҳали дунёда мушоҳадага мойил, маънавий бўла олиш лаёқатидан маҳрум бўлиб улгурмаган одамлар тоифаси бор. Уларнинг ҳар бири ирқи, миллати, эътиқоди-ю жамиятда тутган ўрнидан қатъий назар дунёдаги ҳодиса-ю жараёнларни кузатиш, тушуниш ва уларни ўзича талқин этишга эҳтиёж руҳи билан суғорилганини тасаввур қилсам, бундай эҳтиёжнинг қувончу изтироблар ичидаги энг бекиёс ва ажойиби эканлигига ишонгим келади...

КЕРКЕГОРНИ ТУШУНИШ

● Керкегорни тушунмай туриб, экзистенсия оламини тушуниш қийин. Керкегорни тушуниш учун, аввало одам ўзини тушунмоғи, лоақал тушунишга эҳтиёж сезмоғи лозим. Акс ҳолда унинг тушунилиши ҳақида бош қотириш бефойда.

Экзистенсия — одам табиатининг ботиний ва зоҳирий уйғунлиги ҳақида фикр қиладиган таълимотдир. Бундай ғайриихтиёрий уйғунлик қарор топиши ва ўзи ҳақида аёнлик бериши учун, аввало кишидан фавқулодда мушоҳадага мойилликни ва ўз қалбига чуқурроқ назар солиш эҳтиёжини талаб этади.

Одам танасининг таркибий тузилишини, аъзоларининг мавжудлик моҳиятини билиш учун, унинг ичига — жамики ҳаётий лаёқатларни ҳаракатга келтириб, фаолият билан таъминлаб турувчи мия ва асаб толаларига қадар — назар солиш имконини берувчи анатомия қўл келади. Асаб толаларини тушуниш учун, кўз илғамас ҳужайраларга қадар кўра олиш имконини берувчи микробиология асқотади. Ана шундагина одамнинг зоҳирий ҳаётини — милёнлаб алоҳида-алоҳида, мустақил бўлакчалардан иборат ва яхлит бир жисм кўринишидаги ҳаётини бор мураккабликлари билан тасаввур қилса бўлади. Одам ҳаётининг ақлдан нариги томонини, илоҳиятга туташ табиатини ўрганишга қаратилган экзистенсия олами эса, ўзини англаш эҳтиёжи билан яшайдиган одам учунгина маънавий заррабин (микроскоп)лик вазифасини ўташи мумкин. Яъни, ҳар қандай ҳодиса моҳиятини, аввало ўз-ўзидан изламоқликни ўргатади у. Ана шундай нуқтаи назардан ҳам, Керкегорни тушуниш... ёзганларини ўзлаштириш қийин. Керкегор асарларини ҳазм қила оладиган ўқувчи учун эса Брох, Кафка, Камю ва Фромм асарларини ўқиш хўп мароқли кечади.

Бахтиёр АҲМЕДОВ

МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г —0223.
5877 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи муҳаррир — Бектемир ПИРНАФАСОВ
1 2 3 4 5 6